

Бранкица Јеремић
Славица Милојевић

ВОДИЧ КРОЗ НОРМАТИВНИ ОКВИР ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА ДЕТЕТА

Бранкица Јеремић, Славица Милојевић

**ВОДИЧ КРОЗ
НОРМАТИВНИ ОКВИР
ЗА ОСТВАРИВАЊЕ
ПРАВА ДЕТЕТА**

Београд, 2024

**ВОДИЧ КРОЗ НОРМАТИВНИ ОКВИР
ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА ДЕТЕТА**

Аутори

Бранкица Јеремих
Славица Милојевић

Издавач

Стална конференција градова и општина
– Савез градова и општина Србије
Македонска 22, 11000 Београд

За издавача

Никола Тарбук, генерални секретар СКГО

Лектура

Ивана Андрић

Дизајн и припрема за штампу

Атеље, Београд
www.atelje.rs

Штампа

Досије студио, Београд
www.dosije.rs

Тираж: 300

Место и година издавања

Београд, 2024.

ISBN 978-86-80480-81-7

Иконице коришћене на корици и у тексту

©UNICEF, 2019

Израду ове публикације омогућила је Влада Швајцарске у оквиру програма „ПРО – Локално управљање за људе и природу”, који заједнички спроводе агенције Уједињених нација у Србији – УНОПС, УНИЦЕФ, УНФПА и УНЕП, у сарадњи са Владом Републике Србије. Стална конференција градова и општина је искључиво одговорна за садржај, који не представља нужно званични став Владе Швајцарске, Владе Републике Србије или УН агенција.

Садржај

Листа скраћеница	4
1. Увод.....	5
2. Конвенција о правима детета – основне информације	7
3. Грађанска и политичка права.....	11
4. Права на породичну средину и алтернативну бригу о детету.....	21
5. Права на основну здравствену и социјалну заштиту	29
6. Права на образовање, слободно време, рекреацију и културне активности	37
7. Права деце која се налазе у посебним ситуацијама	45
8. Град пријатељ деце	51
9. Упитник за самопроцену: Колико је Ваш град – град по мери детета?	59

Листа скраћеница

АП	аутономна покрајина
ЈЛС	јединица локалне самоуправе
ЛС	локална самоуправа
РС	Република Србија
ЗЛС	Закон о локалној самоуправи
ЗОСОБ	Закон о основама система образовања и васпитања
ЗПВО	Закон о предшколском образовању и васпитању
ЗООВ	Закон о основном образовању и васпитању
ЗСОВ	Закон о средњем образовању
ЗСЗ	Закон о социјалној заштити
ЗФПД	Закон о финансијској подршци породици са децом

1. Увод

Водич за запослене у јединицама локалне самоуправе за остваривање права детета израђен је у оквиру пројекта „**Унапређење капацитета локалне самоуправе за остваривање права детета**”, који је Стална конференција градова и општина реализовала уз подршку УНИЦЕФ-а током 2023. и 2024. године.

Овим водичем се истовремено излази у сусрет исказаним потребама запослених у јединицама локалне самоуправе који су узели учешће у акредитованој обуци „**Остваривање права детета**”, коју је Стална конференција градова и општина Србије спровела током 2023. и 2024. године, да се у оквиру једног документа представе права и одговорности јединица локалне самоуправе дефинисане националним нормативним оквиром у областима од значаја за обезбеђивање, остваривање и заштиту права детета, а којима се доприноси остваривању права детета гарантованих Конвенцијом о правима детета.

У првом делу Водича представљене су опште информације о Конвенцији о правима детета и обавезама које је Република Србија преузела њеном ратификацијом 1990. године. У оквиру овог одељка посебна пажња је посвећена правима детета која представљају принципе на којима се заснива обезбеђивање, остваривање и заштита права детета, а то су – право на опстанак и развој, недискриминација, партиципација и најбољи интерес детета.

Остала права из Каталога права су, ради прегледности, разврстана у 4 групе: грађанска и политичка права, права на образовање, слободно време, рекреацију и културне активности; права на здравствену и социјалну заштиту, право на породичну средину и алтернативну бригу о детету и права деце у посебним ситуацијама.

За сваку од ових група права у посебним одељцима дати су кратак приказ и анализа основних закона којима се ова права обезбеђују, остварују и штите, са посебним фокусом на надлежности јединица локалне самоуправе за њихово спровођење. Наведени приказ има сврху да представницима јединица локалне самоуправе укаже на то којим капацитетима, мерама и услугама треба да изађу у сусрет својим надлежностима, без обзира на то да ли је реч о изворним или повереним пословима у областима од значаја за остваривање права детета.

Посебан део је посвећен представљању иницијативе коју су 1996. године покренули УНИЦЕФ и УН Хабитат, а која, између осталог, садржи стандарде које локалне самоуправе треба да достигну како би стекле статус „града пријатеља породице”. Како би локалне самоуправе процениле у којој мери су њихови градови достигли међународне, али и националне стандарде у обезбеђивању, остваривању и заштити права детета, у завршном делу Водича је приложен упитник за самопроцену, чија је сврха да укаже јединицама локалне самоуправе на правце даљег унапређивања.

Водич је приоритетно намењен изабраним, постављеним и запосленим лицима у јединицама локалне самоуправе, као и запосленима у локалним установама образовања, здравствене и социјалне заштите, културе и спорта, али и удружењима која заговарају остваривања права детета у локалној заједници.

2. Конвенција о правима детета – основне информације

Конвенција о правима детета, коју је 20. новембра 1989. године усвојила Генерална скупштина, јесте комплексан документ, који, осим гаранција права која су обухваћена Каталогом права детета, дефинише и обавезе држава потписница у обезбеђивању предуслова за остваривање права која су деци гарантована овим међународним уговором. Ова општа обавеза државе предвиђена је чланом 4. Конвенције о правима детета, а у пракси Комитета за права детета ове обавезе су познате као *Опште мере примене*.

Члан 4. Конвенције о правима детета предвиђа обавезу држава потписница да предузимају све нормативне, административне и друге мере неопходне за остваривање права детета. Прави се јасна разлика између политичких права и слобода, која су одмах примењива, и економских, социјалних и културних права, у којима се уважава принцип поступности у остваривању, па се од државе захтева да их развија „користећи своје максималне капацитете”.

У општем коментару број 5. Комитета за права детета истиче се да вертикална подела надлежности не умањује одговорност државе за остваривање права детета **и да држава треба да делегира надлежности са централног на ниже нивое власти**, као и да предузима мере како би се избегао ризик од дискриминације, односно од неједнаког нивоа остварености права и то путем мониторинга и других мера за корекцију евентуалних неједнакости (параграф 41).

И даље, у параграфу 42 истог Коментара се наглашава да држава има обавезу да обезбеди да сви актери, како из јавног, тако и приватног сектора и сектора грађанског друштва, својим деловањем не угрожавају права детета. Стога се у овом коментару наглашава потреба за едукацијом, односно подизањем нивоа свести и капацитета „свих који раде са децом и за децу”.

Ратификацијом Конвенције о правима детета 1990. године^{1,2} и њена два протокола – Факултативног протокола о учешћу деце у оружаним сукобима уз конвенцију о правима детета и Факултативног протокола о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији³, Република Србија се обавезала да поједина права из Каталога права детета непосредно примени, односно да њихову примену додатно уреди другим законима. Опциони протокол о комуникацијским процедурама уз Конвенцију о правима детета, којим се дозвољава подношење индивидуалних представки је потписан, али не и ратификован услед

1 „Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 15/1990 и „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори”, бр. 4/1996 и 2/1997.

2 https://www.minijmpdd.gov.rs/doc/ljudska-prava/prava-deteta/1.1.zakon_o_ratifikaciji_konvencije_o_pravima_deteta.pdf.

3 „Сл. лист СРЈ”, број 7/2002.

изостанка измена у унутрашњем законодавству. Ратификацијом Конвенције права детета Република Србија је основне принципе и права из овог међународног документа прокламовала Уставом Републике Србије из 2006. године.⁴

Чланом 64. Устав предвиђа да деца уживају људска права примерено свом узрасту и душевној зрелости; свако дете има право на лично име, упис у матичну књигу рођених, право да сазна своје порекло и право да очува свој идентитет; деца су заштићена од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребљавања, да деца рођена изван брака имају једнака права као деца рођена у браку. Уставом је предвиђено да се права детета и њихова заштита уређују законом.

У складу са обавезама преузетим ратификацијом Конвенције о правима детета, Република Србија подноси Комитету за права детета периодичне извештаје о примени Конвенције. Надлежност за израду ових извештаја је поверена Министарству за људска и мањинска права и друштвени дијалог, које, у сарадњи са релевантним актерима, извештаје припрема и доставља их Комитету за права детета. [Четврти и пети периодични извештај о примени Конвенције о правима детета](#)⁵, којим је обухваћен период од почетка 2017. до краја 2021. године, Влада Републике Србије усвојила је 19. маја 2022. године. Први део извештаја прати примену Конвенције и два факултативна протокола уз одговоре на 41 препоруку која је добијена након претходног периодичног извештаја, 2017. године, а други део чине анекси. Први анекс садржи план испуњавања препорука Комитета за права детета, други садржи информације које су дале организације цивилног друштва у вези са применом препорука и трећи садржи статистичке и друге податке који прате извештај.

Остваривање права детета предвиђених Конвенцијом, која представља саставни део правног поретка Републике Србије, захтева укључивање великог броја друштвених актера на националном и локалном нивоу, а од кључног је значаја да, без обзира на делокруг надлежности, сви актери разумеју идеју права детета, положај детета као носиоца права и основне принципе Конвенције о правима детета.

Конвенција о правима садржи 54 члана којима се дефинишу принципи, различите врсте права, као и сам процес примене и надзора. Конвенција о правима детета се често назива *Каталогом права* због тога што је заснована на претпоставци о недељивости права.

Ипак Конвенција издваја четири следећа права и подиже их на ниво принципа, који представљају стандарде за било који документ којим се обезбеђују, остварују и штите права детета:

6

ЖИВОТ, ОПСТАНАК
И РАЗВОЈ

Живот, опстанак и развој

Свако дете има неотуђиво право на живот, а држава има обавезу да обезбеди његов опстанак и развој.

⁴ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/ustav/2006/98/1/reg.>

⁵ [https://minlmpdd.gov.rs/sektori/ljudska-prava/međunarodni-ugovori/konvencija-o-pravima-deteta-crc/.](https://minlmpdd.gov.rs/sektori/ljudska-prava/međunarodni-ugovori/konvencija-o-pravima-deteta-crc/)

2

Забрана дискриминације

ЗАБРАНА
ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Овим принципом се гарантује да се сва права предвиђена Конвенцијом односе на сву децу, без икакве разлике, и налаже обавезу државама да заштите децу од било какве дискриминације.

3

Најбољи интереси детета

НАЈБОЉИ
ИНТЕРЕСИ ДЕТЕТА

Овај принцип треба да буде правило поступка којим се захтева да када се доноси одлука која ће утицати на поједино дете, одређену групу деце, или децу уопште, доносилац одлуке мора у процес доношења одлуке укључити и евалуацију, односно процену потенцијалног утицаја (позитивног или негативног) те одлуке на дете на које се она односи, као и аргументацију најбољег интереса детета.

12

Уважавање ставова детета

УВАЖАВАЊЕ
СТАВОВА ДЕТЕТА

Ово право остварује се на два нивоа: **индивидуалном** – као право да дете буде саслушано кад год се доноси одлука која га се тиче, било непосредно, било преко заступника, а у складу са правилима националног права; на **колективном** – као право да дете учествује у доношењу одлука која се тичу деце као друштвене групе (партиципација).

Принцип најбољег интереса детета и право детета на учешће у свим одлукама која га се тичу у директној су вези са квалитетом имплементације права из Конвенције. Ова права гарантују квалитет бриге о деци, њихове заштите, подстицања и унапређења њиховог развоја.

Комитет за права детета је усвојио посебну класификацију како би се државама олакшало извештавање о спровођењу преузетих обавеза из Конвенције, и сврстао сва права из Каталога права детета у следеће групе:

Грађанска и политичка права

- Право на идентитет, приватност, изражавање мишљења, удруживање и мирно окупљање; на забрану мучења или других окрутних, нечовечних или понижавајућих поступака или казни, као и слобода изражавања и приступ информацијама; слобода мисли, савести и вероисповести; слобода мирног окупљања и удруживања

Право на образовање, слободно време, рекреацију и културне активности

- Право на бесплатно и обавезно основно образовање, као и приступ високом образовању, усмереност на циљеве образовања којима се тежи развоју дететових личних способности, васпитању у духу мира, толеранције, разумевања и друштвене одговорности; право на слободно време, игру и рекреацију, које се сматра значајним за физички, социјални, емоционални и интелектуални развој детета; право на учешће у културном животу и уметности, чиме се доприноси развоју уметничких и креативних способности деце; право на учешће у спортским активностима

Право на здравствену и социјалну заштиту

- Право на највиши ниво здравствене и медицинске заштите и рехабилитацију, уз истацање значаја превенције болести и пружања основних здравствених услуга; право на имунизацију, право на информације о здрављу, право на образовање о питањима здравља, укључујући едукацију о превенцији болести, хигијени и другим здравственим аспектима, право на социјалну помоћ, право на одговарајући стандард живота.

Право на породичну средину и алтернативну бригу о детету

- Права везана за породични живот и одржавање односа са родитељима или старацима; дете има право на одговарајући животни стандард и државе су обавезне су да обезбеде родитељску бригу и подршку за дететов развој; дете има право на чување и одрастање уз родитељску љубав и одговорност; посебно су дефинисана права детета везана за алтернативни смештај, нарочито усвојење; право детета на заштиту од незаконитог пребацивања преко границе и родитељске отмице, право на заштиту од злостављања и занемаривања

Права деце које се налазе у посебним ситуацијама

- Права детета избеглице и детета у оружаном сукобу; право на заштиту од сексуалне, економске и друге експлоатације, право на поступак у оквиру система малолетничког правосуђа, право детета из мањинске групе, право детета жртве околности које су допринеле његовом статусу детета у посебној ситуацији на физички и психички опоравак и реинтеграцију.

У наставку је дат кратак приказ једног броја релевантних закона којима се обезбеђују и штите права детета предвиђена Конвенцијом, а у оквиру сваке од наведених група права.

3. Грађанска и политичка права

ИМЕ И ДРЖАВЉАНСТВО	Име и држављанство Дете има прво на име од рођења. Дете има право на стицање држављанства и, уколико је могуће, право да зна своје родитеље и да се о њему старају родитељи.
ИДЕНТИТЕТ	Идентитет Држава има обавезу да штити и, уколико је потребно, обезбеди поновно успостављање свих битних аспеката дететовог идентитета. То укључује име, држављанство и породичне везе.

Устав Републике Србије гарантује право детета на лично име, упис у матичну књигу рођених, право да сазна своје порекло и право да очува свој идентитет (члан 64). Посебно, Устав гарантује једнака права деци рођеној ван брака. Остваривање и заштита права детета на стицање и очување идентитета детаљније су регулисани законима и подзаконским актима којима се обезбеђује да се ово право остварује и штити, на непосредан или посредан начин.

Законом о матичним књигама⁶ прописано је да се у матичне књиге уписују чињенице рођења, брака, смрти и друге законом предвиђене чињенице и промене у вези са њима. Упис детета у матичну књигу рођених врши се према месту рођења детета. Обавеза је родитеља да изврше пријаву рођења детета код матичара и истовремено дају изјаву о имену и презимену детета. У случају да родитељи нису у браку, мајка врши пријаву детета, наводећи оца детета кога матичар позива да дâ изјаву о признању очинства.

Од посебног значаја за остваривање права детета на идентитет је модерна електронска услуга „**Бебо добро дошла на свет**”⁷, која сврстава Србију међу ретке европске земље које пружају електронске услуге на тако високом нивоу. Овом услугом, која је доступна у свим породициштима у Србији од 2019. године, већ се у породицишту родитељима олакшава пријава дететовог рођења у матичну књигу рођених, пријава пребивалишта, здравственог осигурања и подношење захтева за родитељски додатак, као и друга локална давања. Одговори на најчешћа питања у области уписа у матичне књиге могу се пронаћи на следећој адреси: <https://mduls.gov.rs/wp-content/uploads/maticne-knjige-najcesca-pitanja.pdf>.

⁶ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/20/3/reg.>

⁷ [http://www.kt.gov.rs/cr/news/arhiva-vesti/bebo-dobrodosla-na-svet-novi-projekat-u-republici-srbiji/.](http://www.kt.gov.rs/cr/news/arhiva-vesti/bebo-dobrodosla-na-svet-novi-projekat-u-republici-srbiji/)

Закон о личној карти⁸ прописује дужност сваког држављанина Републике Србије старијег од 16 година да прибави личну карту, док право на личну карту има и држављанин старији од 10 година.

Законом о држављанству⁹ предвиђено је да држављанство Србије **дете стиче пореклом** када су оба родитеља у тренутку његовог рођења држављани Србије; када је један од родитеља у тренутку његовог рођења држављанин РС, а дете рођено на територији РС; када је дете рођено у иностранству, а један од родитеља у тренутку његовог рођења држављанин РС (члан 7). Захтев за стицање/престанак држављанства детета до навршене 18 године подноси родитељ, уз сагласност детета старијег од 14 година. Дете рођено или нађено на територији РС **стиче држављанство РС рођењем** ако су му оба родитеља непозната, непознатог држављанства или без држављанства или ако је без држављанства (члан 13).

16

ЗАШТИТА
ПРИВАТНОСТИ

Заштита приватности

Деца имају право на заштиту од мешања у њихову приватност, дом, породицу и личну преписку и право на заштиту своје части и угледа.

Законом о заштити података о личности¹⁰ обезбеђује се заштита основних права и слобода физичких лица, а посебно њиховог права на заштиту података о личности. Овај закон регулише начин обраде података о личности, под којом се подразумевају радње са подацима о личности које се врше аутоматизовано или неаутоматизовано, као што су нпр. прикупљање, откривање, увид, употреба, ширење или чињење доступним на други начин.

Законом је прописано да је за коришћење услуга информационог друштва потребан пристанак малолетног лица, при чему малолетник који је навршио 15 година може самостално дати свој пристанак, док за малолетника који није навршио 15 година пристанак мора дати родитељ који врши родитељско право, односно његов законски заступник.

Заштита права детета на приватност обезбеђена је **Законом о информационој безбедности**¹¹, којим је предвиђено да **Сектор за информационо друштво и информациону безбедност**¹², формиран у оквиру Министарства информисања и телекомуникација, предузима превентивне мере за безбедност и заштиту деце на интернету (члан 19а). Овај Сектор спроводи активности од јавног интереса путем едукације и информисања деце, родитеља и наставника о предностима, ризицима и начинима безбедног коришћења интернета, као и путем јединственог места за пружање савета и пријем пријава у вези са безбедношћу деце на интернету и упућивања пријава надлежним органима ради даљег поступања.

Министарство информисања и телекомуникација је 2017. године основало **Национални контакт центар за безбедност деце на интернету**, који представља јединствено место за пружање савета деци, родитељима, наставницима и грађанима у вези са безбедношћу деце на интернету, као и за пријем и прослеђивање пријава о штетном, непримереном и нелегалном садржају и понашању на интернету. Центар је до сада обрадио укупно 7573 предмета, од којих је 537 предмета упућено другим надлежним институцијама на поступање – Тужилаштву за високотехнолошки криминал, Министарству унутрашњих послова, Министарству просвете,

8 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_licnoj_karti.html.

9 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_drzavljanstvu_republike_srbije.html.

10 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zastiti_podataka_o_licnosti.html.

11 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_informacionoj_bezbednosti.html.

12 <https://mit.gov.rs/tekst/702/sekto-za-informaciono-drustvo-i-informacionu-bezbednost.php>.

центрама за социјални рад и домовима здравља. **Сви грађани Републике Србије имају могућност да се Националном контакт центру** за безбедност деце на интернету бесплатно обратe на број телефона 19833 или преко сајта www.pametnoibezbedno.gov.rs.

Крајем 2023. године Министарство информисања и телекомуникација је, у сарадњи са Министарством унутрашњих послова, успоставило електронску платформу „Пронађи ме”, која омогућава полицијским службеницима да на брз и ефикасан начин поставе обавештење о несталом малолетном лицу на платформу, а потом и екстерним корисницима да преузму садржај и покрену процедуру ради обавештавања јавности путем СМС порука, прекидима радио и телевизијских програма, објавама на аутобуским и железничким станицама и панелима на ауто-путевима.

Закон о електронским медијима из 2023. године^{13,14} садржи опште одредбе о заштити детета којима се предвиђа дужност пружалаца медијских услуга да предузму све мере како програмски садржај не би нашкодио физичком, менталном или моралном развоју детета. Осим тога, пружалац медијске услуге је обавезан да се руководи најбољим интересом детета приликом одређивања времена или другог начина објављивања програмских садржаја и објављивања информација које се непосредно или посредно односе на његов приватни и породични живот (члан 64). Посебно су регулисани програмски садржаји који могу нашкодити развоју малолетника па је забрањено је приказивање порнографије, сцена бруталног насиља и других програмских садржаја који могу тешко да нашкоде развоју малолетника. (члан 65).

Приликом учешћа малолетника у програмском садржају, за које је, поред његовог, потребно прибавити сагласност његових родитеља, старатеља односно усвојоца, предвиђена је и обавеза да се поштује достојанство његове личности, а природа тог програмског садржаја и начин учешћа малолетника морају бити прилагођени његовом узрасту, зрелости, поводу за учешће и односу који малолетник има према поводу за учешће.

Законом је забрањена објава информација које се односе на приватни или породични живот малолетника ако би то довело до повреде његових интереса и достојанства. Заштита идентитета малолетника посебно постоји у случају постојања индиција да је малолетник починилац, сведок или жртва насиља, кривичног дела или другог кажњивог понашања или ако је покушао или извршио самоубиство. Посебно, Законом је забрањен говор мржње и Закон предвиђа обавезу регулатора да програмски садржаји медија не садрже информације којима се подстичу, на отворен или прикривен начин, дискриминација, мржња или насиље због расе због стварних, односно претпостављених личних својстава.

2

Забрана дискриминације

ЗАБРАНА
ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Сва права примењују се на сву децу без дискриминације. Државе имају обавезу да штите децу од свих облика дискриминације и да предузимају позитивне акције с циљем промоције њихових права.

Устав Републике Србије гарантује једнакост свих грађана и прокламује право на једнаку законску заштиту, без дискриминације. Забрањена је свака дискриминације, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито, на основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Уставом је посебно

¹³ „Сл. гласник РС”, бр. 92/2023.

¹⁴ https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_elektronskim_medijima.html.

забрањена дискриминација националних мањина (члан 76) и гарантована је њихова равноправност пред законом и једнака правна заштита. Истовремено, **Уставом је предвиђено да се не сматрају дискриминацијом посебне мере које** се могу вести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају у односу на остале грађане. Не сматрају се дискриминацијом посебни прописи и привремене мере које Република Србија може увести у економском, социјалном, културном и политичком животу ради постизања пуне равноправности између припадника националне мањине и грађана који припадају већини, ако су усмерене на уклањање изразито неповољних услова живота који их посебно погађају.

Устав гарантује слободу изражавања националне припадности (члан 47); забрањује насилну асимилацију (члан 78), гарантује право на очување посебности (члан 79), право на удруживање и на сарадњу са сународницима (члан 80), развијање духа толеранције (члан 81).

Закон о забрани дискриминације^{15,16} под **дискриминацијом и дискриминаторским поступком** подразумева свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства) у односу на лица или групе, као и на чланове њихових породица или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин. **Законом су уређени општа забрана дискриминације, облици и случајеви дискриминације, поступци заштите од дискриминације, посебни случајеви дискриминације** (пред органима јавне власти, у пружању јавних услуга и коришћењу објеката и површина; у области образовања и стручног оспособљавања), као и дискриминација према личним својствима (дискриминација на основу пола, рода и родног идентитета, верске припадности, сексуалне оријентације, здравственог стања, дискриминација националних мањина, особа са инвалидитетом, дискриминација с обзиром на здравствено стање, дискриминација у области становања).

Дискриминација деце је препозната као посебан облик дискриминације у Закону о забрани дискриминације, којим је предвиђено да дете има једнака права и заштиту у породици, друштву и држави, без обзира на његова лична својства или лична својства родитеља, старатеља и чланова породице. (члан 22. Закона).

Закон забрањује дискриминацију детета према здравственом стању, инвалидитету, сексуалној оријентацији, родном идентитету, полним карактеристикама, етничком пореклу, националној припадности, брачном, односно ванбрачном рођењу. **Законом је забрањено** и јавно позивање на давање предности деци једног пола у односу на децу другог пола, као и прављење разлике према здравственом стању, инвалидитету, сексуалној оријентацији, родном идентитету, полним карактеристикама, етничком пореклу, националној припадности, имовном стању, професији и другим обележјима друштвеног положаја, активностима, израженом мишљењу или уверењу дететових родитеља, односно старатеља и чланова породице.

Законом о забрани дискриминације установљен је самостални државни орган – **Повереник за заштиту равноправности**, а Повереника Народна скупштина бира на период од 5 година. Од посебног значаја су надлежности Повереника прописане чланом 33. Закона које га овлашћују да, поред осталог: успоставља и одржава сарадњу са институцијама и организацијама на локалном и међународном нивоу, прати стање у области равноправности и подноси Народној скупштини извештај, упозорава јавност на најчешће и типичне случајеве дискриминације, иницира доношење или измену прописа ради унапређења равноправности и заштите од дискриминације. Такође, од посебног значаја за заштиту од дискриминације су овлашћења Повереника да лицу које сматра да је претрпело дискриминацију

¹⁵ „Сл. гласник РС”, бр. 22/2009 и 52/2021.

¹⁶ [Закон о забрани дискриминације: 22/2009-3, 52/2021-4 \(pravno-informacioni-sistem.rs\)](#).

пружа подршку у остваривању и заштити права – даје мишљење и препоруке, изриче мере, подноси тужбе и захтев за покретање прекршајног поступка.

Ратификацијом Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена (конвенција CEDAW)¹⁷ Република Србија се обавезала да, у складу са Уставом, обезбеди институционални оквир за њену непосредну примену.

Законом о родној равноправности¹⁸, који је Република Србија усвојила 2021. године, дефинисане су, поред осталог, опште и посебне мере за остваривање и унапређивање родне равноправности које се спроводе у областима социјалне и здравствене заштите, образовања, васпитања, науке и технолошког развоја; информационо-комуникационих технологија и информационог друштва; одбране и безбедности; саобраћаја; енергетике; заштите животне средине, културе и спорта; социјалне и здравствене заштите; образовања, васпитања, науке и технолошког развоја.

Општим мерама се забрањује дискриминација на основу пола, односно рода, или налаже одговарајуће поступање ради остваривања родне равноправности. **Посебне мере**, које спроводе органи јавне власти, али и послодавци, јесу активности, мере, критеријуми и праксе у складу са начелом једнаких могућности којима се обезбеђују равноправно учешће и заступљеност жена и мушкараца, посебно осетљивих друштвених група, у свим сферама друштвеног живота и једнаке могућности за остваривање права и слобода. **Законом су предвиђене три врсте посебних мера: мере** које се одређују и спроводе **у случајевима осетно неуравнотежене заступљености полова; подстицајне мере**, којима се дају посебне погодности или уводе посебни подстицаји с циљем унапређења положаја и обезбеђивања једнаких могућности за мушкарце и жене у свим областима друштвеног живота; **програмске мере**, којима се операционализују програми за остваривање и унапређење родне равноправности, које подразумевају израду **документа јавне политике за остваривање родне равноправности на локалном нивоу.**

Од посебног значаја за остваривање права детета су мере којима се обезбеђује право жена, девојчица и мушкараца на информисаност и једнаку доступност политика, програма и услуга; примена уродњавања и родно одговорног буџетирања у поступку планирања, управљања и спровођења планова, пројеката и политика; употреба родно сензитивног језика како би се утицало на уклањање родних стереотипа при остваривању права и обавеза мушкараца и жена, прикупљање релевантних података разврстаних по полу и њихово достављање надлежним институцијама.

Законом је прописана обавеза ЈЛС да успоставе институционални оквир за остваривање родне равноправности, и то **Комисију за родну равноправност**, као стално радно тело скупштине, које чине одборници, а које све локалне опште акте који се упућују скупштини разматра из родне перспективе; **Савет за родну равноправност**, који се образује на нивоу извршне власти (стручно тело градског/општинског већа), које чине именована или постављена лица, представници установа и удружења у областима значајним за родну равноправност и спречавање и сузбијање родно заснованог насиља, а које је задужено да прати стање у области родне равноправности, иницира и предлаже мере за унапређење родне равноправности. Именовање **лица за родну равноправност** прописано је као дужност органа јавне власти који имају више од 50 запослених и радно ангажованих.

¹⁷ https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ratifikaciji_konvencije_o_eliminisanju_svih_oblika_diskriminacije_zena.html.

¹⁸ <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti.html>.

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом^{19,20} уређује општи режим забране дискриминације на основу инвалидности, посебне случајеве дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији. Од нарочитог значаја за остваривања права детета са сметњама у развоју и инвалидитетом су **мере које се предузимају ради подстицања њихове равноправности и социјалне укључености.**

Законом о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом предвиђене су обавезе ЈЛС да **подстичу оснивање служби подршке за особе са инвалидитетом ради повећавања нивоа самосталности особа са инвалидитетом у свакодневном животу и ради остваривања њихових права** (члан 32), а нарочито да предузму мере којима се омогућава да физичка средина, зграде, јавне површине и превоз учине приступачним особама са инвалидитетом (члан 33).

Посебно, овим законом је предвиђено да су локалне самоуправе дужне да предузимају мере којима ће се особама са инвалидитетом **учинити приступачним информације и комуникације** коришћењем одговарајућих технологија (члан 35); **омогућити васпитање и образовање особа са инвалидитетом** интегралним системом општег система васпитања и образовања (члан 36); обезбедити **равноправно учешће особа са инвалидитетом у културном, спортском и верском животу заједнице** (члан 37); **обезбедити учешће особа са инвалидитетом и њихових удружења у свим активностима**, а с циљем стварања једнаких могућности (члан 38).

Законом о заштити права и слобода националних мањина^{21,22} уређује се, поред осталог, и заштита од сваког облика дискриминације у остваривању индивидуалних права и слобода и обезбеђује остваривање колективних права националних мањина на самоуправу у култури, образовању, обавештавању и службеној употреби језика и писма. Овим законом се локалне самоуправе овлашћују да доносе опште и појединачне правне акте и предузимају мере с циљем обезбеђивања пуне и ефективне равноправности између припадника националне мањине и грађана који припадају већинском становништву (члан 4).

12

Уважавање ставова дететаУВАЖАВАЊЕ
СТАВОВА ДЕТЕТА

Дете има право на слободно изражавање сопственог мишљења и право да се његово мишљење узме у обзир у свим стварима и поступцима који га се непосредно тичу. Дете има право на слободу изражавања, која обухвата и слободу да тражи, прима и даје информације и идеје свих врста, без обзира на границе, било усмено или писмено или преко штампе, уметности или неког другог медија по избору детета. Остваривање овог права може да подлеже извесним ограничењима, али само оним која су одређена законом и која су неопходна ради поштовања права или угледа других или ради заштите националне безбедности, или јавног реда, јавног здравља или морала.

19 „Сл. гласник РС”, бр. 33/2006 и 13/2016.

20 *Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом: 33/2006-3, 13/2016-3 (pravno-informacioni-sistem.rs).*

21 „Сл. лист СРЈ”, бр. 11/2002, „Сл. лист СЦГ”, број 1/2003 – Уставна повеља и „Сл. гласник РС, бр. 72/2009 – др. закон, 97/2013 – одлука УС и 47/2018.

22 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zastiti_prava_i_sloboda_nacionalnih_manjina.html.

13

Слободно дељење мишљењаСЛОБОДНО
ДЕЉЕЊЕ
МИШЉЕЊА

Дете има право да слободно изражава своје погледе, да тражи, прима и саопштава информације и идеје свих врста и на разне начине, без обзира на границе. Дете је овлашћено да изрази своје мишљење о свим питањима која га се тичу, а мишљење детета ће се узети у обзир у складу са узрастом и зрелошћу детета.

17

Приступ информацијамаПРИСТУП
ИНФОРМАЦИЈАМА

Држава ће обезбедити да деца имају приступ информацијама и материјалима из различитих извора. Држава ће подстицати средства јавног информисања да шире информације од друштвене и културне користи за дете и предузимати мере да децу заштити од штетних информација и материјала.

Република Србија је остваривање права на слободу изражавања регулисала **Законом о јавном информисању и медијима**²³, којим се уређују начела јавног информисања, јавни интерес у јавном информисању, обезбеђивање и расподела средстава за остваривање јавног интереса.

Јавни интерес у области јавног информисања се, поред осталог, односи и на заштиту и развој људских и мањинских права и демократије, унапређивање правне и социјалне државе, слободног развоја личности и заштите деце и младих и осталих осетљивих група; развој културног и уметничког стваралаштва, **развој образовања, укључујући и медијску писменост** као део образовног система, **промовисање толеранције, родне равноправности и међукултурног дијалога**, спречавање свих облика дискриминације у јавном простору ради унапређења узајамног поштовања и разумевања грађана који живе на територији Републике Србије, без обзира на њихов етнички, културни, језички, родни или верски идентитет.

Обавеза је ЈЛС у области јавног информисања предвиђена је чланом 18. Закона и односи се на обезбеђивање буџетских средстава која распоређује на основу јавних конкурса и појединачним давањима, на основу принципа доделе државне помоћи и заштите конкуренције без дискриминације.

Законом о заштити права и слобода националних мањина^{24,25} предвиђено је право јавног обавештавања на језицима националних мањина (члан 17).

Припадници националних мањина имају право на потпуно и непристрасно обавештавање на свом језику, укључујући право на изражавање, примање, слање и размену информација и идеја путем штампе и других средстава јавног обавештавања. Посебно је предвиђена обавеза Републике Србије да у радио и телевизијским програмима јавног сервиса обезбеди информативне, културне и образовне садржаје на језику националне мањине. Припадници националних мањина имају право да оснивају и одржавају медије на свом језику.

23 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_informisanju_i_medijima.html.

24 „Сл. лист СРЈ”, број 11/2002, „Сл. лист СЦГ”, број 1/2003 – Уставна повеља и „Сл. гласник РС”, бр. 72/2009 – др. закон, 97/2013 – одлука УС и 47/2018.

25 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zastiti_prava_i_sloboda_nacionalnih_manjina.html.

Министарство информисања и телекомуникација на годишњем нивоу расписује конкурс за суфинансирање пројеката локалних медија за производњу медијских садржаја на језицима националних мањина²⁶.

14 Слобода мисли и религије

Држава ће поштовати право детета на слободу мисли, савести и вероисповести и право и обавезу родитеља да их у томе усмеравају.

Слобода савести, мисли и вероисповести подразумева право појединца да слободно формира, изражава и практикује своје верске, духовне и моралне уверења без страха од притиска, репресије или дискриминације. Када се ово право примењује на децу, то значи да дете има право да слободно истражује различите верске и духовне традиције, да поставља питања, изражава своје мисли и осећања о вери и духовности, као и да бира да ли ће следити одређену верску праксу или не. Такође, дете има право да не буде изложено притисцима или присилама да прихвати одређену религијску или духовну веру. Важно је напоменути да се слобода вероисповести детета не ограничава само на верска уверења, већ обухвата и шире моралне, етичке и духовне димензије живота. Ово право треба да се примењује узимајући у обзир узраст и зрелост детета, као и контекст у којем дете живи.

Слободу вероисповести и уверења, као и слободу изражавања тих уверења, како појединцима тако и заједницама гарантује Устав Републике Србије, док **Закон о црквама и верским заједницама из 2006. године**²⁷ гарантује свакоме право на слободу савести и вероисповести. а **Закон о забрани дискриминације** забрањује дискриминацију на основу верске припадности и штити право појединаца на слободу вероисповести. **Закон о јавном информисању и медијима**²⁸ регулише права и обавезе медија у вези са извештавањем о верским питањима и гарантује слободу изражавања.

15 Оснивање или приступање групама

Деца имају право на слободу удруживања и слободу мирног окупљања. Не могу се наметнути никаква ограничења на остваривање ових права, осим оних која су у складу са законом и која су неопходна у демократском друштву у интересу националне безбедности или јавне сигурности, јавног реда, заштите јавног здравља или морала или заштите права и слобода других. Слобода удруживања и мирног окупљања деце подразумева њихово право да се удружују и окупљају ради изражавања својих ставова, интереса и идеја, као и ради заједничког деловања у сврху постизања одређених циљева.

Устав Републике гарантује слободу окупљања (члан 54.), која се може законом ограничити само ако је то неопходно ради заштите јавног здравља, морала, права других или безбедности Републике Србије. **Устав чланом 55. јемчи слободу политичког, синдикалног и сваког другог удруживања, као и право да се остане изван сваког удружења.** Удружења се оснивају без претходног одобрења, уз упис у регистар који води надлежни државни орган. Уставни суд може забранити само оно удружење чије је деловање усмерено на насилно

²⁶ <https://mit.gov.rs/extfile/sr/4143/Manjine2024.pdf>.

²⁷ https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_crkvama_i_verskim_zajednicama.html.

²⁸ https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_informisanju_i_medijima.html.

рушење уставног поретка, кршење зајамчених људских и мањинских права или изазивање расне, националне или верске мржње.

Слобода удруживања подразумева право деце да формирају удружења, клубове или друге организације које им омогућавају да се удруже са својим вршњацима ради реализације различитих активности као што су спортске активности, уметничке радионице, волонтирање или бављење питањима од јавног значаја. Удружење, у смислу **Закона удружењима**²⁹, јесте добровољна и невладина непрофитна организација заснована на слободи удруживања више физичких или правних лица, основана ради остваривања и унапређења одређеног заједничког или општег циља и интереса, који нису забрањени Уставом или законом (члан 2). **Законом је предвиђено да малолетно лице које има пребивалиште на територији Републике са навршених 14 година може бити оснивач удружења** уз изјаву о давању сагласности његовог законског заступника. **За разлику од тога, свако физичко лице може бити члан удружења независно од година старости (члан 19)**. Изјаву о приступању, односно учлањењу у удружење за малолетно лице до 14 година даје његов законски заступник, а ако је у питању малолетник са навршених 14 година живота, изјаву даје сам малолетник, уз изјаву о сагласности његовог законског заступника.

Закон прописује могућност да се путем јавног конкурса додељују средства буџета Републике Србије, буџета АП и ЈЛС за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма које реализују удружења, а који су од јавног интереса (члан 38). **Програмима од јавног интереса** се сматрају програми у различитим областима, а програмима од значаја за остваривање права детета сматрају се нарочито програми у области социјалне заштите, заштите особа са инвалидитетом, друштвене бриге о деци, подстицања наталитета, здравствене заштите, заштите и промовисања људских и мањинских права, образовања, науке, културе, информисања заштите животне средине.

Влада Србије је 2018. године усвојила **Уредбу о средствима за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма од јавног интереса које реализују удружења**³⁰, којом се ближе уређују услови, критеријуми, обим, начин, поступак доделе, као и начин и поступак враћања средстава за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма које реализују удружења, а који су од јавног интереса.

Закон о младима³¹ предвиђа да млади, односно лица која су навршила 15 година живота, **могу основати удружења младих и удружења за младе** ради обављања омладинских активности, унапређења услова за лични и друштвени развој младих према њиховим потребама и могућностима и укључивања младих у друштвени живот заједнице и њиховог информисања (члан 13). Законом је предвиђена могућност да се сва регистрована удружења младих и за младе могу удруживати у савезе чији су циљеви усмерени на младе.

Законом је предвиђено да ЈЛС, ради обезбеђивања услова за активно укључивање младих у живот и рад локалне заједнице, могу основати **Канцеларију за младе**, чија је сврха пружање подршке организовању различитих друштвених активности младих, учењу и креативном испољавању потреба младих и **Савет за младе** ради усклађивања активности у вези са остваривањем локалне омладинске политике (члан 17).

Остваривање потреба и интереса младих у ЈЛС врши се финансирањем програма и активности путем јавног конкурса којим се подржавају активности од значаја за подстицање младих да активно учествују у друштвеним токовима кроз афирмацију и подршку

29 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_udruzenjima.html.

30 <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2018/16/2/reg>.

31 <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2011/50/1/reg>.

омладинским активностима, омладинском раду и неформалном образовању на територији ЈЛС; **подстицање удружења младих да учествују у спровођењу омладинске политике**, укључујући изградњу капацитета удружења младих, на територији јединице локалне самоуправе; **оснивање и рад канцеларије за младе, клубова за младе, омладинских центара** и др.; **обезбеђивање услова за учешће младих у изради и спровођењу локалног акционог плана за младе**; стварање услова за **активно и квалитетно провођење слободног времена младих**, бављење спортом, неговање здравих и безбедних стилова живота, спровођење волонтерских активности, организацију обука, семинара и манифестација од значаја за **запошљавање и усавршавање младих**, као и за **потребе младих у области културе**; подршку активностима и пројектима којима се подстичу **одрживи развој и заштита животног окружења**.

Законом о основама образовања и васпитања (члан 79) предвиђено је да се права детета на удруживање остварују нарочито кроз учествовање у раду школе, слободу удруживања у различите групе, клубове и организовање ученичког парламента.

Ученички парламент (члан 88) организује се у последња два разреда основне школе и у средњој школи, ради давања мишљења и предлога стручним органима, школском одбору, савету родитеља и директору о правилима понашања у школи, мерама безбедности ученика, годишњем плану рада, школском развојном плану, школском програму, начину уређивања школског простора, избору уџбеника, слободним активностима, учешћу на спортским и другим такмичењима и организацији свих манифестација у школи и ван ње и другим питањима од значаја за њихово образовање; разматрање односа и сарадње ученика и наставника, васпитача или стручног сарадника и атмосфере у школи; обавештавања ученика о питањима од посебног значаја за њихово школовање и о активностима ученичког парламента; активног учешћа у процесу планирања развоја школе и самовредновању школе, предлагања чланова стручног актива за развојно планирање и тима за превенцију вршњачког насиља из реда ученика.

Законом је предвиђена могућност школе да оснује ученичку задругу (члан 103) с циљем развијања ваннаставних активности и предузетничког духа ученика. Могућност оснивања ученичке задруге предвиђена је **Законом о задругама**³², док се образовање и рад ученичке задруге уређују прописима из области основног и средњег образовања. **Правилником о ученичким задругама**³³ из 2021. године детаљније су регулисана питања од значаја за оснивање и рад ученичких задруга.

Министарство просвете на годишњем нивоу расписује јавни позив за подношење пријава средњошколских установа за доделу финансијских средстава ради унапређења услова рада ученичких задруга³⁴. Ова подршка је резултирала значајним повећањем броја ученичких задруга – са 50 у 2018 на 112 у 2021. години.

Мирно окупљање је право деце да се окупљају на миран начин ради изражавања својих ставова, интереса или протеста, како би изразила своје мишљења или подигла ниво свести о одређеним питањима која их се тичу. **Законом о јавном окупљању**³⁵ предвиђено је да је мирно окупљање слободно, као и да свако има право да организује окупљање и да у њему учествује у складу са законом.

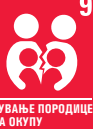
32 <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2017/88/1/reg>.

33 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zadrugama.html.

34 <https://prosveta.gov.rs/skolski-i-studentski-zivot/ucenicke-zadruge/>.

35 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_okupljanju.html.

4. Права на породичну средину и алтернативну бригу о детету

9

Чување породице на окупу

Дете има право да живи са својим родитељима, осим у случају када се у одговарајућем поступку оцени да је одвајање од родитеља у најбољем интересу детета. Дете има право да одржава контакт са оба родитеља уколико је одвојено од једног од њих или од оба родитеља.

Устав Републике Србије у члану 65. предвиђа право и дужност родитеља да издржавају, васпитавају и образују своју децу, и у томе су равноправни. Сва или поједина права могу једном или обома родитељима бити одузета или ограничена само одлуком суда, **ако је то у најбољем интересу детета**, у складу са законом.

Поред права и слобода које припадају свим грађанима Републике Србије, **Устав гарантује детету низ посебних права**, међу којима су право детета на име, порекло, очување идентитета, на заштиту од злоупотребе, психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања, те једнакост права деце рођене у браку и ван брака (члан 64. ст. 1–4).

У Породичном закону, права детета дефинисана су као самостална, лична права. С друге стране, права родитеља дефинисана су као дужности, тј. као права изведена из дужности родитеља, и родитељи их врше само у „мери која је потребна за заштиту личности, права и интереса детета” (члан 67).

У погледу садржине родитељског права, дефинисано је која права/ дужности родитеља чине целину родитељског права, кроз дефиницију синтагме **старање о детету**. Тако, према Породичном закону, старање о детету обухвата чување, подизање, васпитавање, образовање, заступање, издржавање и управљање и располагање имовином детета (члан 68). Овим законом утврђено је да родитељи имају право и дужност да чувају и подижу дете тако што ће се они лично старати о његовом животу и здрављу, као и да не смеју подвргавати дете понижавајућим поступцима и казнама које вређају људско достојанство и дужни су да дете штите од таквих поступака других лица. Такође, не смеју остављати без надзора дете предшколског узраста.

Привремено поверавање детета на старање другом лицу допуштено је само ако то лице испуњава услове за старатеља (члан 69). Истовремено, дете има право да живи са својим родитељима и право да се родитељи о њему старају пре свих других (члан 60). Ово право, према нашем законодавству, може бити ограничено само судском одлуком када је то у најбољем интересу детета, а суд може донети одлуку о одвајању детета од родитеља само ако постоје разлози да се родитељ потпуно или делимично лиши родитељског права или у случају насиља у породици (члан 60. ст. 2–4).

Родитеље који врше родитељско право на начин прописан законом нико не сме ометати или неовлашћено ограничавати у вршењу тог права. Ипак, родитељу се родитељско право може ограничити, па и одузети, али само ако за то постоје разлози које закон прописује и на начин који је предвиђен законом.

Лишење родитељског права је мера којом се родитељу одузима овлашћење да врши права и дужности које чине садржину родитељског права, према сопственом детету, изузев дужности издржавања детета. Притом, обим лишења може бити различит – потпуно лишење свих права и дужности из садржине родитељског права или делимично – лишење само појединих права која родитељ има према детету.

Породичним законом је право детета на родитељско старање изражено кроз дужност родитеља да активно врше родитељско право „тако што ће се они лично старати о његовом животу и здрављу” (члан 69) и то не било како, већ обезбеђивањем „најбољих могућих животних и здравствених услова за правилан и потпун развој” (члан 62).

У случајевима када је породична средина штетна за дете, као што се догађа у случају злостављања или занемаривања, морају се применити одговарајуће мере за заштиту права и добробити детета, што може укључивати и издвајање детета из породичне средине. И поред јасне нормативне опредељености да је за дете најбоље да остане у биолошкој породици, онда када се то противи дететовом интересу, Породичним законом је предвиђено да право на живот с родитељима може бити ограничено судском одлуком (члан 60. став 3) или, у изузетним случајевима, а у складу са Законом о социјалној заштити, одлуком органа старатељства, уколико је неопходно реализовати неодложну интервенцију (члан 56).

Закон о социјалној заштити предност увек даје породично оријентисаним решењима за свако дете (члан. 40. ст. 4. и 5. и чл. 48–50). И у случају да је издвајање из породице неопходно реализовати, као једна од мера заштите прописује се најпре смештај код сродника, а затим заснивање хранитељства, будући да оно обезбеђује заштиту детета у породичној средини.

10

Контакт са родитељима ван граница држава

Деца и њихови родитељи имају право да напусте било коју земљу и да уђу у своју земљу с циљем спајања породице или одржавања односа између деце и родитеља.

Закон о азилу и привременој заштити³⁶ прави разлику између деце без пратње и деце која су одвојена од родитеља. Тако се **малолетно лице без пратње** дефинише као „странац који није навршио 18 година живота и који приликом уласка у Републику Србију нема пратњу родитеља или старатеља, нити одрасле особе која је одговорна за њега или који је након уласка у Републику Србију остао без пратње родитеља или старатеља или пратње одрасле особе која је одговорна за њега” (члан 2. став 1. тачка 14). **Под малолетним лицем одвојеним од родитеља** подразумева се „странац који није навршио 18 година живота и који приликом уласка у Републику Србију нема пратњу родитеља или старатеља, нити одрасле особе која је одговорна за њега или који је након уласка у Републику Србију остао без пратње родитеља или старатеља или пратње одрасле особе која је одговорна за њега, али не нужно и без пратње других рођака, а на које се примењују одредбе овог закона које се односе на малолетно лице без пратње” (члан 2. став 1. тачка 15).

Овим законом се гарантује положај деце без пратње, а посебно се дефинише улога старатеља. Тако закон прописује да орган старатељства одређује привременог старатеља детету без пратње, осим уколико је у питању малолетник који је старији од 16 година и који

³⁶ „Сл. гласник РС”, бр. 24/2018.

је у браку (члан 12). Привремени старатељ ће бити одређен чим се утврди да се ради о детету без пратње, а најкасније до тренутка подношења захтева за азил. Малолетник се без одлагања обавештава да му је одређен привремени старатељ. Законом је гарантовано да поступак по захтеву за азил малолетника без пратње, као и други поступци који се односе на његова права, има приоритет у односу на друге поступке (члан 12. став 9).

Чланом 73. Закона прописана су посебна права детета без пратње којем је одобрено право на азил. Реч је о следећима правима: а) одређивање старатеља, односно законског заступника у што краћем року; смештање првенствено са одраслим сродницима детета или лицима са којима га веже нарочита блискост; б) могућност смештања детета у хранитељску породицу или установу социјалне заштите; ако постоји могућност, браћа и сестре смештају се заједно, у складу са њиховим најбољим интересом, уз узимање у обзир њихових година и степена зрелости. Малолетном лицу без пратње може се одредити и боравак у установи социјалне заштите за малолетна лица са појачаним надзором, али само под условом да се не могу делотворно применити алтернативне мере (члан 80. став 2).

Закон даље прописује да, када је то неопходно, **надлежни органи започињу трагање за члановима породице малолетног лица штитећи његов/њен најбољи интерес**. Ако живот или интегритет малолетног лица или његове блиске родбине могу бити угрожени, посебно ако су остали у држави порекла, мора се осигурати прикупљање, обрада и размена информација у складу са начелом поверљивости (члан 73. став 5).

18 ОДГОВОРНОСТ РОДИТЕЉА	Одговорност родитеља Оба родитеља имају заједничку одговорност за подизање детета. Држава ће пружити помоћ родитељима у остваривању одговорности за подизање деце и обезбедити развој установа, капацитета и служби за заштиту и бригу о деци.

Породични закон прописује да родитељи имају право и дужност да са дететом развијају однос заснован на љубави, поверењу и узајамном поштовању, те да дете усмеравају ка усвајању и поштовању вредности емоционалног, етичког и националног идентитета своје породице и друштва (члан 70). Они су дужни и да обезбеде основно школовање детету, а о даљем образовању детета дужни су да се старају према својим могућностима. Родитељи имају право да детету обезбеде образовање које је у складу са њиховим верским и етичким уверењима (члан 71).

Основно је правило да родитељи родитељско право врше заједнички и споразумно када воде заједнички живот. Притом, ако неко од права или дужности из садржине родитељског права један од родитеља предузима самостално, посебно ако је реч о доношењу дневних одлука везаних за подизање, одевање, задовољавање васпитних и образовних потреба детета и др., сматра се да постоји прећутна сагласност другог родитеља. Ипак, нека питања, као што су питања располагања имовином детета веће вредности, захтевају формално присуство, односно сагласност оба родитеља. Неспоразуме родитеља у том погледу понекад отклања орган старатељства, кроз мере превентивног или колективног надзора (чл. 79–80).

Родитељи родитељско право могу да врше заједнички и споразумно и када не воде заједнички живот ако закључе споразум о заједничком вршењу родитељског права и ако суд процени да је тај споразум у најбољем интересу детета (члан 75). Споразумом о заједничком вршењу родитељског права родитељи детета писмено се саглашавају да ће родитељска права и дужности обављати заједнички, међусобним споразумевањем, које мора бити у најбољем интересу детета.

Самостално вршење родитељског права од стране једног родитеља везано је за ситуације када дете нема другог родитеља или када је други родитељ фактички или правно у

немогућности да врши родитељско право. Према Породичном закону, родитељ који самостално врши родитељско право, самостално предузима сва права и дужности из садржине родитељског права, изузев права на доношење одлука о питањима која битно утичу на живот детета³⁷, о којима може одлучивати само заједнички и споразумно са другим родитељем, ако га дете има.

Породичним законом родитељски однос обавезује родитеље на активно и одговорно вршење права и дужности. Интервенција државе наступа тек када је повређен стандард родитељског старања, односно када родитељи не врше родитељска права (дужности) или их не врше „у мери која је потребна за заштиту личности, права и интереса детета“, и та интервенција обухвата различите инструменте, од стручних **социјалних** и управних мера превентивног и корективног надзора над вршењем родитељског права, до судских санкција – делимичног и потпуног лишења родитељског права (члан 167).

27

Храна, одећа, сигуран дом

Свако дете има право на животни стандард који одговара његовом физичком, менталном, духовном, моралном и социјалном развоју. Родитељи имају примарну одговорност да детету обезбеде адекватан животни стандард. Обавеза државе је да помогне и осигура да родитељи ту своју одговорност испуњавају. Ова обавеза државе може укључивати материјалну помоћ родитељима и деци.

Остваривање животног стандарда, схваћеног у смислу Конвенције о правима детета, обухвата низ услова који су кључни за осигурање срећног, здравог и сигурног одрастања детета. Конвенција о правима детета поставља стандарде заштите и добробити деце, укључујући и животни стандард, а ти стандарди се огледају нарочито у следећим областима:

Материјално благостање – деца имају право на основне потребе попут хране, воде, одеће и смештаја. Остваривање животног стандарда значи обезбеђивање средстава за подмирење ових основних потреба, као и приступа здравственој заштити и образовању.

Материјално благостање деце у извесној мери регулисано је Законом о финансијској подршци породици са децом³⁸, којим је предвиђено да се финансијска подршка породици са децом додељује ради побољшања услова за задовољавање основних потреба деце; усклађивања рада и родитељства; посебног подстицаја и подршке родитељима да остваре жељени број деце; побољшања материјалног положаја породица са децом, породица са децом са сметњама у развоју и инвалидитетом и породица са децом без родитељског старања.

Права на финансијску подршку породици са децом од општег интереса, а коју, у складу са чланом 11. став 1, обезбеђује Република Србија јесу: накнада зараде, односно накнада плате за време породичног одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада ради посебне неге детета; право на одсуство са рада ради неге детета и одсуство

³⁷ Питањима која битно утичу на живот детета, у смислу Породичног закона, сматрају се нарочито: образовање детета, предузимање већих медицинских захвата над дететом, промена пребивалишта детета и располагање имовином детета велике вредности (члан 78).

³⁸ <https://www.pio.rs/sites/default/files/Zakoni/2023/Zakon%20o%20finansijskoj%20podr%C5%A1ci%20porodici%20sa%20decom-2023.pdf>.

са рада ради посебне неге детета и накнаду зараде, односно накнаду плате оца детета, ако је мајка детета лице које самостално обавља делатност или као носилац породичног пољопривредног газдинства има статус лица које самостално обавља делатност према закону којим се уређује порез на доходак грађана; остале накнаде на основу рођења и неге детета и посебне неге детета; родитељски додатак; право на новчана средства за изградњу, учешће у куповини, односно куповину породично-стамбене зграде или стана на основу рођења детета; једнократна помоћ за рођење другог и трећег детета; дечији додатак; накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу без родитељског старања; накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу са сметњама у развоју и децу са инвалидитетом; накнада трошкова боравка у предшколској установи за децу корисника новчане социјалне помоћи.

О обезбеђивању права на регресирање трошкова боравка у предшколској установи деце из материјално угрожених породица стара се ЈЛС. Посебно, Законом је предвиђено да ЈЛС може, уколико је обезбедила средства, утврдити и друга права, већи обим права и повољније услове за остваривање права на финансијску подршку.

Достојанствени животни услови – деца имају право на живот у сигурном и здравом окружењу које пружа адекватне услове за развој. То укључује право на приступ чистој води, санитарним условима, безбедном становању и заштити од насиља, злостављања и експлоатације.

Закон о становању и одржавању стамбених зграда³⁹ у извесној мери доприноси остваривању права на достојанствене животне услове и то кроз концепт стамбене подршке, под којом се подразумева сваки облик помоћи за становање лицу које из социјалних, економских и других разлога не може сопственим средствима да реши стамбену потребу под тржишним условима за себе и своје породично домаћинство. Корисници стамбене подршке, поред осталог, могу бити и жртве породичног насиља без стана или одговарајућег стана, које немају довољно средстава да самостално реше стамбену потребу, корисник права на новчану социјалну помоћ, особа са инвалидитетом, лице без стана или одговарајућег стана које нема довољно средстава да обезбеди стан на тржишту за себе или за себе и своје породично домаћинство, односно да унапреди своје услове становања. Стамбена подршка се, у складу са чланом 92, остварује кроз закуп стана, куповину и на други начин стицања права својине над станом или породичном кућом, унапређење услова становања, помоћ за озакоњење стана или породичне куће, стамбено збрињавање. Министарство за бригу о селу у претходном периоду је путем конкурса⁴⁰ омогућио породицама са децом куповину сеоских кућа са окућницом за око 3000, углавном вишечланих, породица.

Програме стамбене подршке могу спроводити и ЈЛС, па се препознаје потреба за успостављањем капацитета на локалном нивоу за спровођење локалне стамбене политике, која би требало да буде сензибилисана на потребе породица са децом, посебно вишечланих породица и породица које се налазе у различитим социјалним ризицима.

39 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_stanovanju_i_odrzavanju_zgrada.html.

40 <https://mbs.gov.rs/doc/konkursi/kuce2024/1-uredba-o-utvrđivanju-programa-dodele-bespovratnih-sredstava-za-kupovinu-seoske-kuce-sa-okucnicom-na-teritoriji-republike-srbije-za-2024.-godinu.pdf>.

20

Деца без породица

Држава је обавезна да обезбеди посебну заштиту деци лишеној родитељског старања и да осигура смештај такве деце у одговарајуће алтернативне породице или установе. У збрињавању деце лишене родитељског старања дужна пажња ће бити посвећена дететовом културном пореклу.

У складу са **Смерницама УН за алтернативну бригу о деци**⁴¹, децом без родитељског старања сматрају се сва деца која не живе бар са једним од родитеља, без обзира на разлоге и околности, односно деца без родитељског старања дефинисаног као чување, подизање, васпитавање, образовање, заступање, издржавање те управљање и располагање имовином детета.⁴²

Деца без родитељског старања представљају посебно осетљиву групу корисника права и услуга социјалне заштите. Законом о социјалној заштити (члан 10) предвиђено је неколико видова заштите деце без родитељског старања. **Старатељство** је намењено деци без родитељског старања и деци којој је у одређеним животним околностима потребно правно заступање које не могу да обезбеде родитељи⁴³. Старатељство не подразумева нужно непосредно старање о детету, већ правно заступање и предузимање разноврсних активности за заштиту права детета у складу са његовим интересима. Центар за социјални рад, који у Србији врши послове органа старатељства, може одлучити да, у складу са интересом детета, детету под старатељством не поставља старатеља, него да дужност старатеља врши непосредно, за шта се задужује један од стручних радника органа старатељства. **Смештај деце без родитељског старања** обезбеђује се ради даљег несметаног развоја, повратка у биолошку породицу и осамостаљивања. **Основни видови смештаја деце без родитељског старања су:**

- 1) **Сроднички старатељски смештај**, под којим се подразумева формални, одобрени и надгледани породични смештај детета са сродником који је и законски старатељ детета, без хранитељског аранжмана. Када су родитељи спречени да брину о деци, нису спремни или нису компетентни, бригу о њима преузимају познате, емоционално блиске особе.
- 2) **Породични смештај – хранитељство**, као мера заштите детета без родитељског старања или детета са родитељским старањем које привремено не може да живи са својим родитељима. Старање преузима породица која је одабрана, обучена, одобрена и лиценцирана те надгледана у погледу чувања и подизања деце. Хранитељи преузимају непосредну бригу о детету и имају дужност да се старају о његовом здрављу, развоју, васпитању и образовању ради његовог оспособљавања за самосталан живот и рад. У хранитељској породици деца могу да буду привремено, док се не реши проблем у биолошкој породици или дуже, док се не осамостале.
- 3) **Услуге домског смештаја**, како је дефинисано чланом 41. Закона о социјалној заштити, пружају се деци и младима чије се потребе не могу задовољити у оквиру биолошке, сродничке или хранитељске породице нити кроз услуге у заједници, на основу одлуке органа старатељства или суда, односно одлуком центра за социјални рад, до повратка детета у биолошку породицу, односно до смештаја у сродничку или хранитељску породицу, усвојења или осамостаљивања. Дете млађе од три године не смешта се у дом, осим у случајевима предвиђеним законом којим је уређена социјална заштита.⁴⁴

41 United Nations Children`s Fund, 2009, тачка 28а.

42 Породични закон, члан 68. тачка 2.

43 Породични закон, члан 124.

44 Закон о социјалној заштити, чл. 51. и 52.

Једна од посебних мера заштите деце без адекватног родитељског старања је и услуга смештаја у прихватилиште за децу жртве насиља у породици, злостављања или занемаривања; децу жртве трговине људима; децу у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама којој је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга.

Услуге **смештаја у прихватилиште** пружају се најдуже у трајању до шест месеци. Надлежност за успостављање услуга смештаја у прихватилиште је Законом о социјалној заштити поверена јединицама локалне самоуправе.

21 Усвојена деца

У земљама које признају и допуштају усвојење оно ће бити изведено у складу са најбољим интересом детета и то само уз сагласност надлежних власти и уз мере заштите детета.

Усвојењем се детету обезбеђује развој у породици у којој усвојитељи преузимају улогу родитеља и врше сва права и дужности које чине садржину родитељског права. Усвојење је нераскидиво и усвојењем дете заувек постаје део своје нове породице. Одлука о усвојењу, као и избор усвојитељске породице је у надлежности органа старатељства – центра за социјални рад у општини на којој дете има пребивалиште, односно боравиште.

Центар за социјални рад је, према закону, институција која прима захтеве, спроводи стручне процедуре и утврђује општу подобност сваког пара или појединца који аплицира за усвојење детета. Такође, центри за социјални рад су, као органи старатељства, законом овлашћени да воде поступак утврђивања статуса детета које се може усвојити, тј. тзв. опште подобности детета за усвојење.

Усвојити се може само малолетно дете, дете које нема живе родитеље; чији родитељи нису познати или је непознато њихово боравиште; чији су родитељи потпуно лишени родитељског права или су потпуно лишени пословне способности и дете чији су се родитељи сагласили са усвојењем (чл. 88–91. Породичног закона). На територији Републике Србије, а у складу са Законом о социјалној заштити, формиран су ентри за породични смештај и усвојење у Београду⁴⁵, Новом Саду⁴⁶, Нишу, Крагујевцу, Ћуприји, Милошевцу⁴⁷ и Суботици⁴⁸.

45 <https://hraniteljstvops.gov.rs/>.

46 <https://www.cpsuns.rs/>.

47 <https://www.cpsu.org.rs/>.

48 <https://cpsusu.rs/>.

5. Права на основну здравствену и социјалну заштиту

24

ЗДРАВЉЕ, ВОДА,
ХРАНА, ОКОЛИНА

Здравље, вода, храна, околина

Дете има право на највиши могући стандард здравља и здравствене заштите. Државе ће посветити посебну пажњу примарној здравственој заштити и превенцији, здравственом просвећивању и смањењу смртности одојчади и деце. У том смислу државе ће се укључити у међународну сарадњу и тежити да ниједно дете не буде лишено могућности ефикасне здравствене заштите.

Општи коментар број 15 о праву детета на уживање највишег могућег стандарда здравља констатује да су се околности које прате здравствену заштиту деце у последњих 20 година промениле, односно да је потребно поставити нове приоритете који се односе на заразне болести, ментално здравље, *HIV/AIDS*, пренаталну смртност и смртност адолесцената, као и утицај глобалне економске и финансијске ситуације, сиромаштва, незапослености, миграција, ратова, дискриминације и маргинализације. Такође, истиче се и значај развоја медицине, биомедицине и нових технологија и њихов позитиван утицај на децу.

Здравствена заштита деце у Србији није регулисана само једним правним актом, нити се може посматрати као изолована област. Здравље деце директно је повезано са образовањем, економијом, спортом, животном средином и другим областима. У Србији постоји велики број правних аката који уређују здравствену заштиту деце. Садржина основних начела на којима је заснован систем здравствене заштите у Србији могла би говорити у прилог свеобухватној здравственој заштити деце, односно о највишем стандарду квалитета и доступности, као и једнаком третману.

Кровни закони, као што су **Закон о здравственој заштити**⁴⁹ и **Закон о здравственом осигурању**⁵⁰, поред тога што генерално уређују систем здравствене заштите, садрже и норме које се искључиво односе на здравље деце.

Права детета у области здравствене заштите прокламована су на нивоу првог начела дефинисаног чланом 20. Закона о здравственој заштити, а то је **начело поштовања људских права и вредности и права детета у здравственој заштити**, које подразумева руковођење најбољим интересом детета у свим активностима пружалаца здравствене заштите, обезбеђивање здравствених услуга и процедура прилагођених деци, као и право детета на правилан развој и заштиту од свих облика насиља, злостављања, занемаривања и искоришћавања.

49 <https://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2019/25/2/reg.>

50 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenom_osiguranju.html.

Посебно је предвиђено да трудница, породиља, дете до навршених 18 година живота, самохрани родитељ са децом до седме године живота и стари имају право на највиши могући стандард здравља и здравствене заштите.

Закон предвиђа широку мрежу учесника у здравственој заштити, коју, осим ресорног министарства, пружалаца услуга здравствене заштите, организација за здравствено осигурање, образовних установа и установа социјалне заштите, чине хуманитарне, верске, спортске и друге организације и удружења, грађани, породица, али и ЈЛС.

Закон о здравственој заштити одређује да свако дете до навршених 18 година живота има право на највиши могући стандард здравља и здравствене заштите⁵¹, што је у складу са међународним принципима. Поред тога, овај закон предвиђа и посебну друштвену бригу за здравље деце до навршених 18 година живота, школске деце и студената до краја прописаног школовања, а најкасније до 26 година живота.⁵² Деца су осигураници до навршене 18. године, а уколико су на редовном школовању, најдуже до 26. године.⁵³

Друштвена брига за здравље на локалном нивоу обухвата низ мера за обезбеђивање и спровођење здравствене заштите од интереса за грађане, и то: **праћење здравственог стања становништва и рада система здравствене заштите; стварање услова за приступачност и уједначеност коришћења примарне здравствене заштите; координацију, подстицање, организацију и усмеравање** спровођења здравствене заштите; **планирање и остваривање сопственог програма** за очување и заштиту здравља од загађења животне средине; **сарадњу са хуманитарним и стручним организацијама**, савезима и удружењима, на пословима развоја здравствене заштите; **обезбеђивање средстава за пружање хитне медицинске помоћи**, у складу са овим законом.

Овим законом (члан 74) прописано је да ЈЛС оснивају дом здравља као здравствену установу која обавља делатност на примарном нивоу здравствене заштите, а у складу са законом и Планом мреже здравствених установа. У дому здравља, као и у здравственој станици се, поред осталог, **обавезно обавља и здравствена заштита деце** (члан 45. став 1. тачка 3).

У складу са Уредбом о Националном програму за унапређење развоја у раном детињству⁵⁴, а уз подршку УНИЦЕФ-а, у 19 ЈЛС у Србији успостављен је рад **развојних саветовалишта формираних у оквиру домова здравља**, којима се уводи иновативни програм раних интервенција посебно прилагођених деци узраста до 6 година која се суочавају са развојним ризицима, тешкоћама и инвалидитетом и њиховим породицама. Развојна саветовалишта окупљају стручњаке из области здравства, образовања и социјалне заштите како би формирали тим са мултисекторским приступом који пружа интегрисану подршку деци и породицама. Услуга ране интервенције почива на подршци која се пружа кроз рано препознавање развојних тешкоћа од стране педијатра, кроз кућне посете Тима породици и рад са васпитачима у вртићима, кроз групне сесије на којима родитељи стичу нове вештине за подстицање учења и развоја свог детета, кроз помоћ у коришћењу асистивних технологија.

Закон о здравственој заштити омогућава јединицама локалне самоуправе да друштвеном бригом за здравље обухвате **мере којима се стварају услови за бољу доступност и приступачност у коришћењу здравствене заштите, које су више од норматива**, у погледу простора, опреме, кадра, лекова и медицинских средстава, и које се не обезбеђују под условима прописаним законом којим се уређује здравствено осигурање. Такође, овим законом

51 Закон о здравственој заштити, члан 26.

52 Закон о здравственој заштити, члан 11.

53 Закон о здравственом осигурању, чл. 22. и 26.

54 „Сл. гласник РС”, број 22/2016.

је предвиђено да ЈЛС, у складу са својим могућностима, **може донети посебне програме здравствене заштите за поједине категорије становништва**, односно врсте болести које су специфичне за локалну заједницу, а за које није донет посебан програм здравствене заштите на републичком нивоу и утврдити цене тих појединачних услуга, односно програма.

Закон о остваривању права на здравствену заштиту деце, трудница и породиља⁵⁵ је посебан закон који регулише здравствену заштиту одређене категорије грађана. Према овом закону, деца до навршених 18 година имају право на здравствену заштиту која се обезбеђује у складу са Законом о здравственом осигурању, без обзира на то да ли им је здравствена књижица оверена.

Уредба о Националном програму за палијативно збрињавање деце у Републици Србији⁵⁶ општим циљем тежи свеобухватном збрињавању деце са патолошким стањима или обољењима која ограничавају трајање или угрожавају живот, ради достизања најбољег могућег квалитета живота за дете и његову породицу. **Уредба препознаје значајну улогу локалне самоуправе у остваривању специфичних циљева**, а пре свега у организовању промотивних активности у заједници, упознавању јавности са значајем и особеностима палијативног збрињавања деце кроз организовање посебних мултидисциплинарних тимова и интерсекторску сарадњу; оснаживање капацитета и остваривање сарадње са удружењима родитеља и грађана у промоцији палијативног збрињавања деце. Такође, препозната је обавеза ЈЛС да обезбеди **социјалну подршку детету и породици**, која се огледа у препознавању и задовољењу индивидуалних социјалних потреба болесног детета и његове породице.⁵⁷

Закон о јавном здрављу⁵⁸ предвидео је да друштвена брига за јавно здравље на нивоу ЈЛС обухвата мере за обезбеђивање и спровођење активности у областима деловања јавног здравља, у оквиру посебних програма из области јавног здравља од интереса за становништво на територији локалне самоуправе⁵⁹. **Посебни програм може се донети за поједине категорије становништва**, у складу са могућностима локалне самоуправе, и могу се утврдити цене појединачних услуга, односно програма.

26

Социјална и економска помоћ

СОЦИЈАЛНА И
ЕКОНОМСКА
ПОМОЋ

Дете има право на социјалну заштиту укључујући социјално осигурање. Државе предузимају све мере неопходне за пуно остваривање тог права у складу са националним законима.

55 „Сл. гласник РС”, бр. 104/2013.

56 „Сл. гласник РС”, број 22/2016.

57 Укључујући набавку средстава неопходних за палијативно збрињавање; омогућавање одговарајућег друштвеног живота и образовања у кућним и болничким условима, у складу са развојним потребама и могућностима детета (приступ и боравак у предшколским и школским установама, родитељској кући).

58 „Сл. гласник РС”, број 15/2016.

59 Активности се односе на: **међусекторску сарадњу, координацију, подстицање, организацију и усмеравање** спровођења активности у областима јавног здравља; **праћење здравственог стања становништва** и рада здравствене службе, као и предлагање и предузимање мера за њихово унапређење; **промоцију здравља** и спровођење мера за очување и унапређење здравља и животне средине и радне околине, епидемиолошки надзор, спречавање и сузбијање заразних и незаразних болести, повреда и фактора ризика; **обезбеђивање услова за обављање** делатности здравствених установа, планирање и остваривање програма у области јавног здравља; **обезбеђивање услова за праћење стања животне средине** (воде, ваздуха, земљишта, буке, вибрација, јонизујућег и нејонизујућег зрачења) и утицаја фактора животне средине и радне околине на здравље; **обезбеђивање услова за снабдевање становништва здравствено исправном водом за пиће и безбедном храном**, диспозицију отпадних материја и одговарајуће услове животне средине и радне околине; **обезбеђивање услова за обављање активности из области епидемиолошког надзора; јачање капацитета носилаца активности и учесника** у областима деловања јавног здравља.

Закон о правима пацијената предвидео је обавезу ЈЛС да успостави два механизма за заштиту права пацијента – **саветника за заштиту права пацијената и локални савет за здравље**⁶⁰.

Устав РС у члану 69. гарантује право на социјалну заштиту грађанима и породицама којима је неопходна друштвена помоћ ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољавање основних животних потреба, која се заснива на начелима социјалне правде, хуманизма и поштовања људског достојанства. Закон о социјалној заштити на општи начин регулише материјална и процесна питања од значаја за остваривање права на социјалну заштиту.

Корисником права или услуга социјалне заштите Закон сматра појединца или породицу који се суочавају с препрекама у задовољавању потреба, услед чега не могу да достигну или да одрже квалитет живота или који немају довољно средстава за подмирење основних животних потреба, а не могу да их остваре својим радом, приходом од имовине или из других извора. Малолетна лица (дете) и пунолетна лица до навршених 26 година живота (млади) чине, поред одраслих и старих лица, једну од две групе корисника социјалне заштите у складу са Законом.

Дете је корисник социјалне заштите уколико се налази у следећем животним околностима: без или у ризику од **губитка родитељског старања**; ако његов родитељ, старатељ или лице које се о њему непосредно стара није у стању да се о њему стара без подршке система социјалне заштите⁶¹, **ако има сметње у развоју**⁶², а његове потребе за негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице; **ако је у сукобу са родитељима, старатељима и заједницом** и ако својим понашањем угрожава себе и околину; ако се суочава са тешкоћама због **злоупотребе алкохола, дрога или других опојних средстава**; ако постоји опасност да ће постати **жртва или ако јесте жртва злостављања, занемаривања, насиља и експлоатације**, ако су му физичко, психичко или емоционално благостање и развој угрожени деловањем или пропустима родитеља, старатеља или друге особе која се о њему непосредно стара; **ако је жртва трговине људима**; ако је **страни држављанин**; ако се **родитељи споре око начина вршења родитељских** права и ако има друге потребе за коришћењем социјалне заштите.

Систем социјалне заштите је у великој мери децентрализован, па локалне самоуправе, у складу са Законом о социјалној заштити, имају бројне надлежности у области обезбеђивања и остваривања права детета на социјалну заштиту. Осим оснивања установа социјалне заштите, центара за социјални рад и локалних установа за пружање услуга социјалне заштите (члан 10), локалне самоуправе за потребе унапређења социјалне заштите могу основати и јавну агенцију и фондацију (члан 19), а посебно су обавезане на израду програма унапређења социјалне заштите, којима се утврђују мере и активности за подстицај и развој постојећих и нових услуга социјалне заштите (члан 20).

60 **Савет за здравље обавља и одређене задатке из области права пацијената, и то:** разматра приговоре о повреди појединачних права пацијената на основу достављених и прикупљених доказа и утврђених чињеница; о утврђеним чињеницама обавештава подносиоца приговора и директора здравствене установе, односно оснивача приватне праксе на коју се приговор односи и даје одговарајуће препоруке; разматра извештаје саветника пацијената, прати остваривање права пацијената на територији ЈЛС и предлаже мере за заштиту и промоцију права пацијената; подноси годишњи извештај о свом раду и предузетим мерама за заштиту права пацијената надлежном органу ЈЛС, као и министарству надлежном за послове здравља, а на територији АП и органу управе надлежном за послове здравља.

61 А услед здравствених разлога, менталног обољења, интелектуалних потешкоћа или неповољних социо-економских околности.

62 Телесне, интелектуалне, менталне, сензорне, говорно-језичке, социо-емоционалне, вишеструке.

Социјална заштита се на локалном нивоу остварује кроз мере материјалне подршке и услуге социјалне заштите. Мерама материјалне подршке се, осим права на једнократну новчану помоћ, задовољавају и друге потребе појединаца и породица у различитим социјалним ризицима, а у складу са процењеним потребама сваке појединачне локалне заједнице. Услуге социјалне заштите пружају се привремено, повремено и континуирано, у складу са потребама и најбољим интересом корисника.

Локалне самоуправе су надлежне да, у складу са процењеним потребама, обезбеде и финансирају следеће услуге социјалне заштите за децу и младе, које су разврстане у следеће групе:

Дневне услуге у заједници су помоћ у кући за децу са сметњама у развоју, дневни боравак за децу са сметњама у развоју и младе са инвалидитетом, свратиште, дневни боравак за децу у сукобу са законом, породицом и заједницом, лични пратилац детета са сметњама у развоју и инвалидитетом и друге услуге које подржавају боравак корисника у породици и непосредном окружењу. У досадашњој локалној пракси две услуге су доминантно заступљене – лични пратилац и дневни боравак за децу и младе са инвалидитетом, док се друге услуге јављају на нивоу изузетка. **Услуге подршке за самосталан живот – услуга становања уз подршку је дуготрајно** доступна особама са физичким инвалидитетом, интелектуалним или менталним тешкоћама, са навршених 15 година; **услуга становања уз подршку доступна је најдуже две године** лицима узраста између 15 и 26 година, која по престанку смештаја у установи социјалне заштите или хранитељској породици, као и по престанку боравак у установи за васпитање деце и омладине, односно у установи за извршење кривичних санкција, не могу или не желе да се врате у биолошку или сродничку породицу, нити су у могућности да започну самосталан живот, као и лицима узраста између 15 и 26 година која немају могућности да и даље живе у биолошким или сродничким породицама, као алтернатива смештају у установу социјалне заштите или хранитељску породицу, односно ради оспособљавања за самосталан живот. Сврха **услуге предах смештаја** је да пружи краткорочни и повремени смештај детету са сметњама у развоју који се обезбеђује као дневни, викенд или вишедневни смештај, чиме се, поред подршке детету, пружа и подршка његовој породици. Будући да је реч о услугама за које су прописани стандарди, а за чије задовољење је потребно обезбедити значајне ресурсе у заједници (организационе и људске ресурсе, инфраструктурне ресурсе), ове услуге нису постале део локалне праксе, нити праксе на регионалном нивоу.

Саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге обухватају читав спектар интензивних услуга подршке породици која је у кризи; саветовања и подршке родитељима, хранитељима и усвојитељима; подршку породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју; подршку у одржавању породичних односа и поновном спајању породице; саветовање и подршку у случајевима насиља; породичну терапију; медијацију; СОС телефоне за жртве насиља, али и друге саветодавне и едукативне услуге и активности. Поједине услуге које припадају овој групи су успостављене спорадично и у оквиру центара за социјални рад, али простор за даља унапређења свакако постоји.

Услуге смештаја усмерене су на смештај у прихватилиште за децу и младе и одрасле жртве насиља у породици; децу, младе и одрасле који су жртве трговине људима; децу и младе који се налазе у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама, којима је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга.

Ближе услове и стандарде за пружање и остваривање услуга социјалне заштите прописује министар надлежан за социјалну заштиту. Влада РС је 2016. године усвојила **Правилник о ближим условима и стандардима о пружању услуга социјалне заштите**⁶³.

63 <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2013/42/3/reg>.

Значајно је напоменути да надлежни орган ЈЛС надлежан за социјалну заштиту може прописати примену виших стандарда и повољније услове за остваривање услуга из своје надлежности (члан 57). Посебно, законом је прописано да се, у зависности од потреба корисника, услуге социјалне заштите могу пружати истовремено и комбиновано са услугама које пружају образовне, здравствене и друге установе, а у складу са протоколом о сарадњи (члан 58).

23

Деца са инвалидитетом

ДЕЦА СА
ИНВАЛИДИТЕТОМ

Дете са сметњама у развоју и инвалидитетом има право на посебну негу, образовање и оспособљавање за рад, који ће му обезбедити потпун и достојан живот и постизање за њега највишег степена самосталности и социјалне интеграције.

Дете са физичким и интелектуалним потешкоћама у развоју треба да ужива пун и квалитетан живот у условима који обезбеђују достојанство, унапређују самопоуздање и олакшавају његово активно учешће у животу заједнице. Помоћ која се пружа детету са сметњама у развоју биће, увек када је то могуће, бесплатна и биће осмишљена тако да обезбеди детету делотворан приступ и стицање образовања, обуке, здравствене заштите, услуга рехабилитације, припрему за запошљавање и могућности рекреације на начин који води постизању највише могуће социјалне интеграције и индивидуалног развоја детета, укључујући и његов културни и духовни развој.

Надлежности јединица локалне самоуправе у остваривању и заштити права детета са инвалидитетом предвиђене су пре свега у законима којима се регулише систем образовања на свим нивоима. Закон о основама система образовања и васпитања, који снажно подржава концепт инклузивног образовања, предвиђа низ мера којима се подржава његова примена у образовним установама на свим нивоима образовања, о којима ће бити више речи у оквиру одељка 6.

Када је реч о мерама материјалне подршке, према Закону о социјалној заштити, осим једнократне новчане помоћи, опреме за смештај корисника у установу социјалне заштите, локалне самоуправе могу, у складу са процењеним потребама корисника, превидети и друге мере материјалне подршке. Закон о финансијској подршци породици са децом, поред мера које се финансирају из буџета Републике Србије, оставља могућност јединицама локалне самоуправе да својим одлукама предвиде и мере којима се излази из законског оквира.

Када је реч о другим областима у којима се остварује социјална инклузија деце са сметњама у развоју и инвалидитетом (нпр. у области здравља и здравствене заштите, културе, спорта...), уочава се потреба за прецизнијим дефинисањем (поверених и изворних) надлежности јединица локалне самоуправе у остваривању њихових права.

Унапређење услова за остваривање права деце са сметњама у развоју и инвалидитетом снажно је подржано и од стране националних актера (ресорних министарстава) и, нарочито, од стране партнера у оквиру међународне развојне помоћи.

19

Заштита од насиља

ЗАШТИТА
ОД НАСИЉА

Држава ће заштитити дете од свих облика малтретирања док је под бригом родитеља или других особа које се о њему брину и успоставиће одговарајуће програме превенције и помоћи жртвама злостављања.

Општи протокол за заштиту деце од насиља⁶⁴, који је Влада Републике усвојила 2022. године, предвидео је обезбеђивање системске континуиране превенције свих облика насиља над децом и обезбеђивање ефикасних, интерсекторских мера заштите када постоји сумња или сазнање о насиљу које укључује децу. Право на заштиту од насиља Општим протоколом се дефинише као основно право сваког детета утврђено Конвенцијом о правима детета и низом међународних уговора у области заштите људских права које је ратификовала Република Србија.

Посебни циљеви Општег протокола треба да допринесу **унапређењу компетенција стручњака** који раде са децом, као и **информисању шире јавности**, укључујући и децу, о начину поступања у случају сумње да је дете жртва насиља или је у ризику од насиља; **унапређењу оперативних процедура** установљених овим протоколом, остваривању ефикасне међусекторске сарадње. Општи протокол за заштиту деце од насиља је обавезан за све учеснике у процесу заштите детета и сачињен је тако да поштује основне принципе Конвенције УН о правима детета: право детета на живот, опстанак и развој, принцип недискриминације, најбољи интерес детета, партиципацију детета. Доношење овог акта је део и Националног акционог плана за реализацију Поглавља 23 у процесу придруживања Европској унији.

Нови Општи протокол дефинише више од 20 облика насиља над децом, међу којима су физичко и вршњачко насиље, насиље у породици, сексуално и дигитално насиље, злоупотреба дечијег рада и дечији брак као облик насиља којим се грубо крше права детета.

За реализацију Општег протокола за заштиту деце од насиља надлежно је више министарстава: Министарство за бригу о породици и демографију, Министарство правде, Министарство унутрашњих послова, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство просвете, науке и технолошког развоја, затим Министарство омладине и спорта, Министарство здравља, Министарство културе и информисања, Министарство трговине, туризма и телекомуникација, као и Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре.

Сва наведена министарства дужна су да донесу посебне протоколе за заштиту деце од насиља. Другим субјектима чија делатност подразумева рад са децом, укључујући јавни и пословни сектор, удружења, задужбине и фондације, препоручује се, да у складу са принципима Општег протокола, донесу посебне протоколе.

Надлежности локалне самоуправе у области заштите од злостављања и занемаривања регулисане су и Законом о социјалној заштити. Осим стручне подршке коју центри за социјални рад пружају у оквиру јавних овлашћења, као поверени посао, локалне самоуправе су у могућности да својим актима предвиде мере материјалне подршке и успоставе услуге социјалне заштите којима би се изашло у сусрет потребама деце у овим ризицима (нпр. услуге СОС телефона, саветовалишта, прихватишта...).

64 <https://www.minbpd.gov.rs/usvojen-opsti-protokol-za-zastitu-dece-od-nasilja/>.

6. Права на образовање, слободно време, рекреацију и културне активности

28

ПРИСТУП
ОБРАЗОВАЊУ

Пристап образовању

Дете има право на образовање. Држава је обавезна да осигура бесплатно и обавезно основно образовање, подстиче различите облике средњег образовања доступне свима и омогући пристап вишем образовању у складу са способностима детета. Школска дисциплина ће се спроводити у складу са правима детета и уз поштовање његовог достојанства. Држава ће се укључити у међународну сарадњу с циљем остваривања овог права.

Право детета на образовање обезбеђено је низом закона и подзаконских аката који гарантују пристап образовању за све и осигуравају квалитет образовних програма за сву децу без дискриминације. У наставку је дат приказ одредби релевантних закона којима су предвиђене одговорности и обавезе јединица локалних самоуправа од значаја за обезбеђивање доступности и квалитета образовања у различитим областима.

Закон о основама система образовања и васпитања (ЗОСОВ)^{65,66} предвиђа да ЈЛС може основати образовну установу ако **постоји потреба** за васпитањем и образовањем деце, ученика или образовањем одраслих на одређеном подручју; има програм образовања и васпитања; **има обезбеђена средства** за оснивање и рад (члан 90). Мрежу јавних образовних установа, у складу са чланом 40. овог закона, јединице локалне самоуправе планирају актом о мрежи јавних установа, коју за предшколске и основне школе доноси скупштина ЈЛС на основу критеријума које одреди Влада РС.⁶⁷ **Законом о предшколском васпитању и образовању**⁶⁸ предвиђено је да предшколску установу може да оснује како Република Србија, АП, ЈЛС тако и друго правно или физичко лице (члан 8. став 1). ЈЛС оснива предшколску установу за најмање пет, а највише сто васпитних група, у складу са актом о мрежи предшколских установа. У изузетним случајевима, ако не постоје услови за оснивање предшколске установе, ЈЛС може да оснује предшколску установу са мањим, односно већим бројем васпитних група, уз сагласност министарства надлежног за послове образовања (члан 9).

65 „Сл. гласник РС”, бр. 88/2017, 27/2018 – др. закон, 10/2019, 6/2020, 129/2021, 92/2023.

66 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html.

67 У ЈЛС у којој је у службеној употреби и језик и писмо националне мањине, односно у којој се образовно-васпитни рад изводи на језику и писму националне мањине, акт о мрежи јавних установа доноси се уз претходно прибављено мишљење националног савета националне мањине чији је језик и писмо у службеној употреби у ЈСЛ, односно чији се језик и писмо користи у образовно-васпитном раду.

68 <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2010/18/6/reg.>

29

Циљеви образовања

Циљ образовања биће развој дететове личности, талената и менталних и физичких способности до њихових крајњих могућности. Образовање ће припремати дете за активан живот у слободном друштву и неговати код њега поштовање према родитељима, његовом културном пореклу, језику и вредностима, као и поштовање према културном пореклу и вредностима других.

Законом о основном образовању и васпитању⁶⁹ (члан 15) предвиђено је да се јавна школа оснива у складу са актом о мрежи школа, која треба да буде рационална и да обезбеђује остваривање једнаког права на доступност образовања и васпитања свим ученицима на одређеном подручју. Доступност мреже подразумева могућност стицања образовања и васпитања у седишту или другом објекту, организовањем издвојеног одељења школе, примерено удаљеном од места становања, уз инфраструктурну повезаност и услове који не угрожавају здравље и безбедност ученика.

Закон о средњем образовању⁷⁰ даје могућност јединицама локалне самоуправе да оснују средњу школу, а на основу процене потреба, која би требало да обухвати анализу броја ученика који завршавају основно образовање, идентификацију потреба тржишта рада и области које су недоступне или недовољно покривене постојећим средњим школама. Требало би да одлучи о оснивању средње школе претходни студиј оправданости.

Законом о ученичком и студентском стандарду⁷¹ предвиђено је да ЈЛС, као и друго домаће или страно правно или физичко лице, осим Републике Србије и аутономне покрајине, може да оснује установу ученичког стандарда, и то **дом ученика** – за остваривање права ученика на смештај, исхрану и васпитни рад; **ученички центар** – за остваривање права ученика на смештај, исхрану, васпитни рад и одмор; **ученичко одмаралиште** – за остваривање права ученика на одмор и додатне активности; **ученички културни центар** – за остваривање права ученика на културне, уметничке, спортске и рекреативне активности и информације.

Закон о основама система образовања и васпитања предвиђа да се у буџету ЈЛС⁷² обезбеђују средства за остваривање делатности предшколског васпитања и образовања⁷³; остваривање додатне подршке детету и ученику у складу са мишљењем Интерресорне комисије за процену потреба за додатном образовном, здравственом и социјалном подршком детету, ученику и одраслом, осим оних за које се средства обезбеђују у буџету Републике Србије, као и средства за стручно усавршавање запослених.

Посебно, ЗОСОВ предвиђа обавезу финансирања **превоза деце и њихових пратилаца** ради похађања припремног предшколског програма на удаљености већој од два километра, ученика основне школе на удаљености већој од 4 километра од седишта школе; **превоз, смештај и исхрану деце и ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом и њихових пратилаца**, без обзира на удаљеност места становања од школе; **превоз деце и ученика који имају пребивалиште на територији ЈЛС на удаљености већој од четири километра од седишта школе** и у случајевима када ученици основне школе похађају школу на територији друге ЈЛС – ако је школа коју похађају најближа месту пребивалишта ученика; **превоз ученика на републичка и међународна такмичења**.

69 <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2013/55/1/reg>.

70 „Сл. гласник РС”, бр. 55/2013, 101/2017, 27/2018 – др. закон, 10/2019, 129/2021, 129/2021 – др. закон, 92/2023.

71 „Сл. гласник РС”, бр. 18/2010, 55/2013, 27/2018 – др. закон и 10/2019.

72 Члан 189. Закона.

73 Полудневни и целодневни боравак, исхрана, нега и превентивна заштита деце предшколског узраста у висини до 80% економске цене по детету, а у изузетним случајевима у висини од 100% економске цене по детету уколико ЈЛС има обезбеђена средства за те намене, укључујући у целости средства за плате, расходе за припреми предшколски програм, осим оних за које се средства обезбеђују у буџету Републике Србије, и остале текуће расходе.

У буџету ЈЛС могу да се обезбеде средства за **превоз ученика средњих школа и ученика који похађају наставу у дуалном образовању** који имају пребивалиште на територији ЈЛС на удаљености већој од 4 километра од школе, односно од просторија послодавца код којег обављају учење кроз рад, као и у случајевима када су школа, односно просторије послодавца код којег ученици обављају учење кроз рад на територији друге ЈЛС.

Средства за виши квалитет образовања установа може обезбедити учешћем ЈЛС или од проширене делатности установе, средствима донатора или спонзора, као и добровољним учешћем родитеља деце и ученика. Средства се користе за побољшање услова образовања и васпитања у погледу простора, опреме и наставних средстава, за остваривање програма који нису основна делатност установе, за исхрану и помоћ деци и ученицима.⁷⁴

Поред доступности образовања, ЗОСОВ предвиђа значајну улогу локалне самоуправе у руковођењу и обезбеђивању **и унапређивању услова за развој образовања и васпитања, квалитета програма** образовања и васпитања **и свих облика образовно-васпитног рада** и услова у којима се он остварује, која је подељена између образовне установе и ЈЛС (члан 49).

Представници локалне самоуправе, које на предлог ЈЛС, именује и разрешава скупштина) **чине 1/3 чланова органа управљања образоване установе** – 3 од укупно 9 чланова (члан 116). Посебно је предвиђено да се у установи у којој се образовно-васпитни рад изводи и на језику националне мањине чланови органа управљања који су представници ЈЛС именују уз прибављено мишљење одговарајућег националног савета националне мањине.

Закон предвиђа могућност да се на територији ЈЛС образују и **стручни тимови за помоћ наставнику (члан 136)** који пружају додатну подршку у настави. Законом није дефинисано ко иницира и финансира рад стручног тима, али се тумачењем одредбе намеће закључак да је ЈЛС та која треба да подржи у свом буџету формирање једног оваквог тима. Такође, **код избора педагошког асистента потребно је прибавити мишљење надлежног органа ЈЛС** (члан 155).

Од посебног значаја за остваривање права детета је обавеза одељења за друштвене делатности јединице локалне самоуправе да, на основу споразума о сарадњи између установа система образовања, државне управе и локалне самоуправе, социјалне заштите и здравља, формира **Интерресорну комисију за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене и социјалне подршке детету, ученику и одраслом (ИРК)**. Осим одређивања седишта рада, накнаде за рад чланова, техничке и друге подршке, локална самоуправа обезбеђује средства за финансирање подршке препоручене од стране ИРК-а, прикупља извештаје о раду ИРК-а, предложеној подршци и њеним ефектима најмање два пута годишње (члан 77).

Локална самоуправа је у обавези да формира **Локални савет родитеља као скупштинско тело**, које чине представници савета родитеља из свих установа са подручја ЈЛС, који се бирају сваке школске године (члан 121). Локални савет је овлашћен да **даје мишљење, иницира акције и предлаже мере** за остваривање права детета, унапређивање образовања, васпитања и безбедности деце, односно ученика у општини; **учествује у утврђивању локалних планова и програма** који су од значаја за остваривање образовања, васпитања и безбедности деце; **прати и разматра могућности за унапређивање једнаког приступа, доступности и могућности образовања и васпитања** за децу, односно ученике; **предлаже мере за спречавање социјалне искључености** деце, односно ученика из угрожених и осетљивих група на територији општине; **пружа подршку савету родитеља из свих установа на територији општине** у вези са питањима из њихове надлежности; **заступа интересе деце и ученика** из општине у ситуацијама које су од значаја за унапређивање њиховог образовања, васпитања, безбедности и добробити на територији општине; **сарађује са организацијама** које делују у области образовања и васпитања, заштите здравља, социјалне заштите, културе, заштите и унапређења права детета и људских права; обавља и друге послове у вези са образовањем и васпитањем на територији општине.

74 Члан 190. Закона.

ЗСОВ предвиђа обавезу предшколске установе, односно основне школе која остварује припремни предшколски програм да упишу свако дете које је стасало за похађање овог програма, без обзира на пребивалиште родитеља / законског заступника (члан 17). Законом је прописана обавеза ЈЛС да води евиденцију и обавештава предшколску установу, односно основну школу која остварује припремни предшколски програм о деци која су стасала за похађање припремног предшколског програма, а у складу са посебним програмом (члан 22).

Законом о предшколском образовању прописано је да предшколска установа приликом уписа деце у предшколску установу, приоритизује упис деце из осетљивих група (члан 20). **Обавеза локалне самоуправе да води евиденцију и обавештава** школу и родитеље / законске заступнике о деци која треба да се упишу у први разред основне школе најкасније до краја фебруара текуће године за наредну школску годину прописана је Законом о основама образовања и васпитања (члан 22) и Законом о предшколском васпитању и образовању (члан 55). Осим тога, ЈЛС има обавезу да води евиденцију и обавештава предшколску установу, односно основну школу која остварује припремни предшколски програм о деци која су стасала за похађање бесплатног припремног предшколског програма (члан 17).

Законом је посебно предвиђено да **образовна установа у сарадњи са надлежним органом ЈЛС** доноси акт којим **прописује мере, начин и поступак заштите и безбедности деце и ученика** током боравка у установи и свих активности које организује установа.⁷⁵

Законом о предшколском васпитању и образовању^{76,77} предвиђено је да се **у оквиру предшколског програма** остварују редовни програми васпитно-образовног рада у целодневном и полудневном трајању. Предшколска установа реализује различите програме у функцији остваривања неге, васпитања и образовања деце, одмора и рекреације, пружања подршке породици, неговања језика и културе националне мањине, посредовања појединих подручја културе, науке и уметности, а према утврђеним потребама и интересовањима деце и породица и специфичностима локалне заједнице.

Посебно, **за децу на болничком лечењу** предшколска установа организује остваривање програма васпитно-образовног рада у одговарајућим здравственим установама. У срединама у којима нема ниједне предшколске установе, или где нема довољно деце да би се формирале групе, такозвани „**путујући вртић**” може бити организован у посебно опремљеном аутобусу. Поред тога, постоји и могућност да васпитач путује на места где не постоје територијално независне установе ПВО.

За децу која су припадници националних мањина предшколско васпитање и образовање се може спроводити на њиховим мањинским језицима. Као друга могућност, активности за децу припаднике мањина могу бити двојезичне или у потпуности одржане на српском језику, ако бар 50% родитеља одабере ову опцију. Предшколски програм може се одржати – делимично или у потпуности – на страном језику, у складу са програмом установе. Такође, **алтернативне методе, као што су Валдорф и Монтесори**, постоје у приватним предшколским установама, док васпитачи у државним установама могу да користе ове методе као део својих програма. Законом о предшколском васпитању и образовању предвиђено је да **детету коме је, услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета и других разлога, потребна додатна подршка у васпитању и образовању** предшколска

⁷⁵ Члан 108. Закона.

⁷⁶ <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-predskolskom-vaspitanju-i-obrazovanju.html>.

⁷⁷ <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2010/18/6/reg.>

установа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека, односно врши прилагођавање и, уколико је потребно, обезбеђује израду, доношење и реализацију индивидуалног образовног плана (ИОП1).⁷⁸

Законом о основном образовању и васпитању предвиђено је да **ЈЛС има значајну улогу у реализацији програма и активности основних школа**, а нарочито програма културних активности, школског спорта и спортско-рекреативних активности; заштите од насиља, злостављања и занемаривања, спречавања дискриминације и програма превенције других облика ризичног понашања; програма ваннаставних активности ученика у области науке, технике, културе, уметности, медија и спорта; професионалне оријентације ученика, заштите животне средине, а посебно, за развој еколошке свести, као и очување природних ресурса.

Ови програми се остварују кроз различите наставне и слободне активности са ученицима, запосленима, родитељима / законским заступницима у сарадњи са ЈЛС, а у складу са утврђеним потребама. У реализацију програма укључују се и физичка и правна лица са територије ЈЛС, установе у области културе и спорта, вршњачки посредници, као и лица обучена за превенцију и интервенцију у случају насиља, злостављања и занемаривања, дискриминације и других облика ризичног понашања (члан 27).

Посебно, Законом је предвиђена обавеза израде **програма сарадње са локалном самоуправом**, којим се дефинише начин на који школа прати и укључује се у дешавања на територији ЈЛС и заједно са њеним представницима планира садржај и начин сарадње, нарочито о питањима од којих зависи развитак школе (члан 47).

Закон о средњем образовању и васпитању^{79,80}, поред обезбеђивања **додатне подршке у образовању и васпитању (члан 12⁸¹)**, предвиђа и програме којима је предвиђана **активна сарадња са ЈЛС, нпр. програме каријерног вођења и саветовања ученика (члан 15⁸²) или програм заштите животне средине (члан 16)**. Од посебног значаја су програм заштите од насиља, злостављања и занемаривања и програми превенције других облика ризичног понашања⁸³, који су саставни део школског програма и остварују се у складу са Законом.

Програми се остварују кроз различите наставне и слободне активности са ученицима, запосленима, родитељима, односно другим законским заступницима, у сарадњи са јединицом локалне самоуправе, у складу са утврђеним потребама. У остваривање програма укључују се и физичка и правна лица са територије ЈЛС, установе у области културе и спорта,

⁷⁸ Закон о предшколском васпитању и васпитању, члан 34.

⁷⁹ „Сл. гласник РС”, бр. 55/2013, 101/2017, 27/2018 – др. закон, 10/2019, 129/2021, 129/2021 – др. закон, 92/2023.

⁸⁰ <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgr/skupstina/zakon/2013/55/2/reg>.

⁸¹ За ученика коме је због сметњи у развоју и инвалидитета, специфичних тешкоћа у учењу, социјалне ускраћености, ризика од раног напуштања школовања и других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању, школа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских баријера и препрека и, зависно од потреба, доноси индивидуални образовни план. Ради остваривања додатне подршке у образовању и васпитању, школа остварује сарадњу са органима локалне самоуправе, организацијама, установама и удружењима.

⁸² Школа омогућава формирање зреле и одговорне личности, способне да доноси добро промишљене и одговорне одлуке о властитој професионалној будућности и да их спроводи у дело. Школа формира стручни тим за каријерно вођење и саветовање, у чијем саставу су стручни сарадници и наставници. Тим у сарадњи са наставницима реализује праћење индивидуалних склоности ученика. Саветодавни рад обавља се током школовања и школа, по потреби, сарађује са надлежним установама које се баве каријерним вођењем и саветовањем. Школа помаже ученицима и родитељима у истраживању могућности за даље учење и запошљавање, односно идентификовање, избор и коришћење бројних информација о професијама, каријери, даљем учењу и образовању и формирање сопственог става о томе.

⁸³ Као што су, нарочито, употреба алкохола, дувана, психоактивних супстанци, зависност од интернета, видео-игрица и игара на срећу, малолетничка деликвенција.

вршњачки посредници, као и лица обучена за превенцију и интервенцију у случају насиља, злостављања и занемаривања и других облика ризичног понашања (члан 17). Закон посебно истиче обавезу средњих школа да сарађују са локалном самоуправом и, нарочито, канцеларијом за младе, а у складу са програмом сарадње са локалном самоуправом, који чини део школског програма и развојног програма школе.

Законом о дуалном образовању⁸⁴ успостављен је модел реализације наставе у систему средњег стручног образовања и васпитања у коме се, кроз наставу у школи и учење кроз рад код послодавца, стичу, усавршавају, односно изграђују знања, вештине, способности и ставови у складу са стандардом квалификације и планом и програмом наставе и учења.

Закон препознаје значајну улогу локалних самоуправа у спровођењу овог модела наставе. Локална самоуправа може самостално или у сарадњи са другом ЛС да оснује **центар за стручно усавршавање запослених у образовању** и других учесника у остваривању образовања и васпитања (члан 55). Уз међународну подршку, у Србији је формирано укупно 12 регионалних центара за стручно усавршавање запослених у образовању, и то у Нишу, Ужицу, Чачку, Кикинди, Крушевцу, Смедереву, Лесковцу, Кањижи, Шапцу, Крагујевцу, Новом Пазару и Књажевцу.

Законом о ученичком и студентском стандарду^{85,86} предвиђено је право на стипендију изузетно надареним ученицима и студентима, и то почев од другог разреда средње школе, који стално постижу одличан успех и који освоје једно од прва три места на међународним и републичким такмичењима која се налазе у календару такмичења ученика.

Јединица локалне самоуправе може својом одлуком, у складу са материјалним могућностима, утврдити право на ученичку, односно студентску стипендију или кредит, ако је претходно за те намене у свом буџету обезбедила средства (члан 11а).

Осим тога, овим законом је предвиђено да, осим Републике Србије и Аутономне покрајине, ЈЛС и друго домаће или страног правно или физичко лице може основати установу ученичког стандарда, која може имати једну од следећих форми: **дом ученика** – за остваривање права ученика на смештај, исхрану и васпитни рад; **ученички центар** – за остваривање права ученика на смештај, исхрану, васпитни рад и одмор; **ученичко одмаралиште** – за остваривање права ученика на одмор и додатне активности; **ученички културни центар** – за остваривање права ученика на културне, уметничке, спортске и рекреативне активности и информације.

Значајним за заштиту права детета на образовање може се сматрати **Закон о просветној инспекцији**^{87,88}, с обзиром на то да предвиђа да јединица локалне самоуправе, као поверене, обавља послове просветне инспекције, који, поред осталог, обухватају надзор над применом закона и других прописа којима се уређују организација и начин рада установа предшколског васпитања и образовања и основног и средњег образовања и васпитања, а нарочито у погледу остваривања права и обавеза запосленог, ученика и његовог родитеља / законског

84 <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-dualnom-obrazovanju.html>.

85 <https://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2010/18/7/reg>.

86 <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2010/18/7/reg>.

87 „Сл. гласник РС”, бр. 27/2018, 129/2021 и 76/2023.

88 <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2018/27/3/reg>.

заступника, утврђених прописима у области образовања и васпитања; остваривања заштите права детета и ученика, њихових родитеља / законских заступника, као и права запослених; обезбеђивања заштите детета, ученика и запосленог од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања, као и понашања које вређа углед, част или достојанство; поступка уписа и поништавања уписа у школу и др.

31

Одмор, игра, култура, уметност

ОДМОР, ИГРА,
КУЛТУРА,
УМЕТНОСТ

Дете има право на одмор, игру, слободно време и учешће у културним и уметничким активностима.

Право на одмор и рекреацију деце предвиђено је **Законом о друштвеној бризи о деци**^{89,90}. Законом је предвиђено да се, кад је реч о деци до 15 година старости, регресирају трошкови боравка деце у предшколској установи и дечјем одмаралишту. Посебно је предвиђено да деца до 15 година старости у дечијем одмаралишту имају право на одмор, рекреацију, здравствену заштиту, исхрану, васпитно-образовни рад и спортско-рекреативне активности, под условима и на начин који утврди надлежни општински орган (члан 34).

Регресирање трошкова боравка деце у предшколској установи обезбеђује се за децу у зависности од материјалног положаја породице, и то трошкова целодневног и полудневног боравка деце предшколског узраста у укупном износу од 80% економске цене просечно по детету, у предшколским установама које се налазе у мрежи установа које утврди јединца локалне самоуправе.

Закон о култури Републике Србије^{91,92} у члану 6. дефинише да се општи интерес у култури, поред осталог, остварује и кроз **подстицање дечијег стваралаштва и стваралаштва за децу и младе у култури**, као и подстицање друштвеног стваралаштва осетљивих група.

Законом су предвиђене области у којима се остварује општи интерес у култури, од којих се следеће могу сматрати значајним за остваривање права детета: **стварање могућности** за интензиван континуиран и усклађен културни развој; **обезбеђивање услова** за доступност културних садржаја; **спровођење и унапређивање едукације** у области културе; **подстицање младих талената** у области културног и уметничког стваралаштва, **подстицање аматерског културног и уметничког стваралаштва**; **подстицање дечијег стваралаштва и стваралаштва за децу и младе у култури**; **подстицање културног и уметничког стваралаштва особа са инвалидитетом** и доступности свих културних садржаја особа са инвалидитетом (члан 6).

Локалне самоуправе су у обавези да донесу план развоја културе, за чију реализацију се средства обезбеђују у локалном буџету (члан 7). Осим тога, јединице локалне самоуправе су у обавези да финансирају културне програме и пројекте (члан 10) и оснивају и финансирају установе културе (члан 23. став 1).

89 <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/1993/29/2>.

90 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_drustvenoj_brizi_o_deci.html.

91 „Сл. гласник РС”, бр. 72/2009, 13/2016, 30/2016 – испр., 6/2020, 47/2021, 78/2021 и 76/2023.

92 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_kulturi.html.

Законом о спорту⁹³ прописане су обавезе ЈЛС од значаја за задовољење потреба и интереса грађана у области спорта. Закон посебно истиче да бављење спортом мора бити „хумано, слободно и добровољно, здраво и безбедно, у складу са природном средином и друштвеним окружењем, фер, толерантно, етички прихватљиво, одговорно, независно од злоупотреба и циљева који су супротни спортском духу и доступно свим грађанима под једнаким условима, без обзира на узраст, ниво физичких способности, степен евентуалне инвалидности, пол и друго лично својство.“ У области спорта, забрањена је свака врста злоупотреба, злостављања, дискриминације и насиља према деци.

Закон као посебну категорију предвиђа школски спорт, у оквиру ког се организују наставне и ваннаставне спортске активности у области школског физичког васпитања, укључујући и школска спортска такмичења која се спроводе у складу са наставним планом и програмом (члан 143).

Законом се дефинишу надлежности ЈЛС за обезбеђивање и финансирање школског спорта, које се нарочито односе на **подстицање и стварање услова за унапређење спорта за све**, односно бављења грађана спортом, **посебно деце**, омладине, жена и особа са инвалидитетом; **изградњу, одржавање и опремање спортских објеката** на територији ЈЛС, а посебно **јавних спортских терена у стамбеним насељима или у њиховој близини и школских спортских објеката и набавка спортске опреме и реквизита; организацију спортских такмичења** од посебног значаја за ЈЛС; **предшколски и школски спорт** (рад школских спортских секција и друштава, општинска, градска и међуопштинска школска спортска такмичења и др.).

Законом је одређено да се једној организацији у области спорта не може одобрити више од 20% средстава од укупне суме средстава буџета ЈЛС предвиђених за финансирање програма из области спорта, с тим да се најмање 15% трошкова и програма којима се задовољавају потребе и интереси грађана у ЈЛС, по правилу, морају односити на активности повезане са дечјим спортом.

Законом су прописани и приоритети у области спорта: подстицање и стварање услова за унапређење спортске рекреације, односно бављење грађана спортом, посебно деце, омладине, жена и особа са инвалидитетом; изградња, одржавање и опремање спортских објеката на територији ЈЛС, а посебно јавних спортских терена у стамбеним насељима или у њиховој близини и школских спортских објеката, и набавка спортске опреме и реквизита; физичко васпитање деце предшколског узраста и школски спорт (унапређење физичког вежбања, рад школских спортских секција и друштава, општинска, градска и међуопштинска школска спортска такмичења и др.).

Други програми могу бити одобрени тек након што се задовоље наведене потребе, а закон предвиђа прекршајну одговорност ЈЛС у случају кршења ове обавезе прописане законом.

На овај начин ЈЛС имају не само могућност, већ и обавезу да кроз рекреативни спорт за децу и школски спорт битно утичу на здравље деце у својој локалној средини.

93 <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2016/10/2/reg.>

7. Права деце која се налазе у посебним ситуацијама

Конвенција препознаје низ права у оквиру ове групе: заштиту дечијег рада; заштиту од злоупотребе дрога; заштиту од киднаповања; заштиту од сексуалног искоришћавања и других облика искоришћавања; заштиту деце избеглица, заштиту деце жртава отмице и трговине, мучења и лишења слободе, оружаних сукоба (укључујући и право на опоравак), права деце у сукобу са законом.

Остваривање ових права је поверено националним институцијама, док су надлежности јединица локалне самоуправе код једног броја права прилично ограничене. Стога су у овом документу издвојена права за које су релевантним законима предвиђене надлежности јединица локалне самоуправе.

32

ЗАШТИТА ОД ШТЕТНОГ РАДА

Заштита од штетног рада

Дете има право на заштиту од рада који угрожава његово здравље, образовање или развој. Држава ће прописати минималну старост за запошљавање и регулисати услове рада.

Устав Републике Србије гарантује право на рад, односно право на слободан избор рада. Женама, омладини и инвалидима омогућују се посебна заштита на раду и посебни услови рада, у складу са законом⁹⁴. Чланом 66. Устава је предвиђено да деца млађа од 15 година не могу бити запослена нити, ако су млађа од 18 година, могу да раде на пословима штетним по њихово здравље или морал. Посебно, Устав забрањује принудни рад, под којим се подразумева сексуално или економско искоришћавање лица које је у неповољном положају.

Рад малолетних лица у Републици Србији регулисан је законима и прописима који пружају заштиту малолетницима и постављају одређене услове за њихов рад, који се тичу **старосне границе** – према Закону о раду, малолетна лица су особе које нису навршиле 15 година живота.

За рад малолетника између 15 и 18 година постоје посебни прописи и ограничења⁹⁵ који се односе на **врсте послова** (малолетници могу обављати одређене врсте послова у складу са законом, али постоје ограничења у вези са врстама послова, радним временом

⁹⁴ Устав РС, члан 60.

⁹⁵ Члан 25. Радни однос са лицем млађим од 18 година живота може да се заснује уз писмену сагласност родитеља, усвојиоца или стараоца, ако такав рад не угрожава његово здравље, морал и образовање, односно ако такав рад није забрањен законом. Лице млађе од 18 година живота може да заснује радни однос само на основу налаза надлежног здравственог органа којим се утврђује да је способно за обављање послова за које заснива радни однос и да такви послови нису штетни за његово здравље. Трошкове лекарског прегледа за лица из става 2. овог члана која су на евиденцији незапослених коју води републичка организација надлежна за запошљавање сноси та организација.

и условима рада); **дозволе за рад** (посебна дозвола или сагласност родитеља/старатеља); **заштиту од експлоатације** (Закон о раду пружа заштиту малолетницима од експлоатације на радном месту, обезбеђујући одговарајуће услове рад, пристојне плате и заштиту од било какве врсте злостављања).

Од посебног значаја за заштиту дечјег рада је Општи коментар бр. 21, који је Комитет за права детета Уједињених нација објавио 2017. године. Коментар даје директне и прецизне смернице државама за развијање националних стратегија за **заштиту деце у уличној ситуацији** односно деце којој живот или рад зависе од улице, било да су сама, са вршњацима или породицом; шире популације деце која су успоставила јаке везе са јавним површинама и за коју је улица од виталног значаја у њиховом свакодневном животу и идентитету.

План за праћење примене препорука УН за људска права⁹⁶ укључује три препоруке које одговарају Општем коментару бр. 21, а које позивају на утврђивање броја деце у уличној ситуацији, откривање узрока ове појаве, односно примену Посебног извештаја о дечјем просјачењу у РС и подршку деци у уличној ситуацији, уз пуно поштовање најбољег интереса детета и његових ставова.

Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња за период 2022–2030. године позива на **локалне протоколе за заштиту ромске деце која живе и/или раде на улици** и на **одрживу финансијску подршку локалним услугама у заједници**, као што су прихватилишта, односно повећано коришћење ресурса установа социјалне заштите.

У Србији деца у уличној ситуацији нису званично препозната као посебно угрожена категорија, па самим тим званична статистика изостаје. Деца у уличној ситуацији се спомињу у појединим члановима Закона о јавном реду и миру, Кривичног законика и Породичног закона, и они се искључиво примењују на децу у уличној ситуацији.⁹⁷

Закон о социјалној заштити препознаје ову групу деце као кориснике социјалне заштите и предвиђа мере и услуге којима се доприноси остваривању њихових права.

Посебно је од значаја могућност успостављања прихватилишта за децу и младе који се налазе у скитњи, без пратње и у различитим кризним ситуацијама, којима је потребан привремени смештај и процена потреба ради упућивања на коришћење других услуга. И поред тога што је реч о стандардизованој услузи социјалне заштите код које постоји потенцијал за међуопштинску сарадњу, успостављање ове услуге је реткост у локалној пракси.

22

ДЕЦА ИЗБЕГЛИЦЕ

Деца избеглице

Држава има обавезу да сарађује са одговарајућим организацијама које пружају такву заштиту и помоћ.

Закон о избеглицама⁹⁸ настао је као одговор на потребе лица која су услед догађаја у периоду 1991–1998. године и њихових последица избегла или прогнана из бивших југословенских република на територију Републике Србије, а која због страха од прогона или дискриминације нису могла, односно желела да се врате на територију са које су избегле. Законом је предвиђен читав низ права ових лица – од организованог прихвата и привременог смештаја до помоћи у исхрани, материјалне и друге помоћи. Осим тога, овим лицима је признато право на здравствену и социјалну заштиту, запошљавање и школовање под истим условима као и грађанима Србије.

96 <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-izbeglicama-republika-srbija.html>.

97 Члан 12. Закона о јавном реду и миру прописује забрану просјачења и предвиђа новчане и затворске казне. Члан 193. Кривичног законика и члан 81. Породичног закона садрже одредбе о заштити деце од насиља, злостављања и експлоатације приликом просјачења.

98 <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-izbeglicama-republika-srbija.html>.

Закон о управљању миграцијама^{99,100} као једно од основних начела истиче да се мере у управљању миграцијама предлажу у спроводе тако да се очува јединство породице, у складу са потврђеним међународним уговорима и законом (члан 3). Послови управљања миграцијама поверених су Комесаријату за избеглице и миграције, који их обавља у сарадњи са државним органима, јединицама локалне самоуправе, организацијама и установама које обављају делатност социјалне заштите и образовања и удружењима грађана. Комесаријат је успоставио развијену мрежу повереништава за управљање миграцијама, која представља значајан локални ресурс, посебно у ситуацијама обезбеђивања и заштите права деце миграната.

Законом је прописана обавеза АП и јединица локалне самоуправе да, ради обављања саветодавних послова у вези са управљањем миграцијама, формирају Савет за миграције (члан 12) као међусекторско тело које је надлежно за праћење и извештавање о миграторним кретањима, предлагање програма, мера и планова активности које је потребно предузети ради ефикасног управљања миграцијама на њиховим територијама и др.

Овим Законом је такође предвиђена могућност да се, ради подстицаја спровођења мера и активности неопходних за достизање утврђених циљева из области управљања миграцијама у јединици локалне самоуправе, из буџета Републике Србије могу финансирати планови за миграције које утврђују локалне скупштине, а који су усклађени са националном стратегијом за миграције.

35

ЗАШТИТА ОД
ПРОДАЈЕ И
КРИЈУМЧАРЕЊА

Заштита од продаје и кријумчарења

Држава је обавезна да предузме све одговарајуће мере да спречи отмицу деце, продају деце и трговину децом.

Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима, коју је Република Србија ратификовала¹⁰¹, има циљ да спречи трговину људима, заштити жртве (жене, мушкарце и децу), кривично гони трговце и подстиче координацију националних акција и међународну сарадњу. Конвенција се односи на све облике трговине људима (националне и транснационалне) повезане са организованим криминалом или не, као и на све облике експлоатације (сексуалну експлоатацију, принудни рад или услуге, ропство, служење, узимање органа и сл.).

Ратификацијом конвенције Република Србија се обавезала да усвоји законодавне или друге мере које су потребне за пружање помоћи жртвама у њиховом физичком, психолошком и социјалном опоравку, које треба да обухвати бар животни стандард који може да им обезбеди егзистенцију посредством мера као што су прикладан и сигуран смештај, психолошка и материјална помоћ; приступ хитној медицинској заштити; услуге превозиња и тумачења, у случају потребе; световање и информисање, посебно о њиховим законским правима и услугама које су им доступне, на језику који разумеју; приступ образовању за децу.

Конвенција позива државе потписнице да предузимају мере (где је то потребно и под условима које прописује домаће законодавство) ради сарадње са невладиним организацијама које се баве пружањем помоћи жртвама. Посебно, инсистира се да се приликом спровођења мера и пружања услуга посебно води рачуна о потребама деце и правима деце на смештај, образовање и адекватну здравствену заштиту.

Кривични законик Републике Србије раздвојио је и посебно санкционисао кривична дела трговине људима (члан 388); трговине децом ради усвојења (члан 389) и заснивања ропског односа и превоза лица у ропском односу (члан 390).

99 <https://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2012/107/3/reg>.

100 „Сл. гласник РС”, брoј 107/2012.

101 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_potvrdivanju_konvencije_saveta_evrope_o_borbi_protiv_trgovine_ljudima.html.

37

Деца у притвору

ДЕЦА У
ПРИТВОРУ

Ниједно дете не сме бити подвргнуто мучењу, окупном поступку или кажњавању нити незаконитом хапшењу и лишавању слободе. Ни смртна казна ни доживотни затвор без могућности ослобађања неће бити досуђени за дела које учине особе испод 18 година старости. Свако дете лишено слободе одваја се од одраслих, сем ако се не сматра да је то у најбољем интересу детета; има право на правну и другу помоћ и право да одржава контакт са својом породицом.

Забрана мучења, као и заштита физичког и психичког интегритета личности спадају у корпус основних људских права која су гарантована највишим правним актима једне земље. У наш правни систем, као што је случај у већини цивилизованих држава, унета је забрана мучења и других облика злостављања, и то у Устав Републике Србије, којим се гарантује да је људско достојанство неприкосновено и да су сви дужни да га поштују и штите (члан 23. став 1).

Устав штити и неповредивост физичког и психичког интегритета и прокламује да нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, нити подвргнут медицинским или научним огледима без свог слободно датог пристанка.

Законом о ратификацији Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹⁰² и Опционог протокола (и његове допуне) ове Конвенције¹⁰³ Република Србија се, између осталог, обавезала и да предузима законске, административне, судске или друге мере како би спречила извршење аката тортуре за чије се оправдање не може наводити никаква изузетна околност, било да се ради о ратном стању или опасности од рата, унутрашњој нестабилности или било ком другом ванредном стању.

Посебно, овим Законом је заштитник грађана овлашћен да обавља послове националног механизма за превенцију тортуре, као и да сарађује са омбудсменима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђен циљ у погледу удруживања, унапређења и заштите људских права и слобода, у складу са законом.

40

Деца која крше закон

ДЕЦА КОЈА
КРШЕ ЗАКОН

Дете које је у сукобу са законом има право на поступак којим се подстиче његово достојанство и осећање личне вредности, који води рачуна о његовом узрасту и који води рачуна о његовој социјалној реинтеграцији. Дете има право на правну и другу помоћ у циљу своје одбране. Судски поступак и смештај у казнене институције биће избегнути кад год је то могуће.

Ратификацијом Конвенције државе признају право сваког детета за које се тврди или које је оптужено или за које је признато да је прекршило кривични закон да се с њим поступа на начин којим се подстиче његово осећање достојанства и вредности, што јача његово поштовање права човека и основне слободе других и при чему се узимају у обзир узраст детета и жеља да се побољша његова реинтеграција и да оно преузме конструктивну улогу у друштву.

Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица¹⁰⁴ прописано је да се лицу које, у време извршења противправног дела које је у закону предвиђено као кривично дело, није навршило четрнаест година, не могу изрећи кривичне санкције нити применити друге мере предвиђене законом.

102 https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_Konvencija%20protiv%20torture%20UN.pdf.

103 <https://www.ombudsman.rs/images/dokumenta/ZAKON%20O%20RATIFIKACIJI%20PCIONOG%20PROTOKOLA.pdf>.

104 https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_maloletnim_uciniocima_kvivicnih_dela_i_kvivicnopravnoj_zastiti_maloletnih_lica.html.

Према малолетном учиниоцу кривичног дела може се применити један или више васпитних налога за кривично дело за које је прописана новчана казна или казна затвора до 5 година. За спровођење појединих васпитних налога неопходно је успоставити програме и услуге у оквиру локалне заједнице – омогућавање редовног похађања школе, укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја; укључивање у спортске активности, укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту и друге васпитне мере предвиђене чланом 11. овог закона.

Када је реч о старијим малолетницима, осим васпитних мера, у изузетним случајевима се могу изрећи казна малолетничког затвора, као и мере безбедности, под законом предвиђеним условима. Једна од посебних мера, за чије спровођење се препознаје **надлежност јединица локалне самоуправе, јесте успостављање професионалних саветовалишта за децу и младе у сукобу са законом**, породицом и родитељима. Могућност за успостављање ове услуге предвиђена је и Законом о социјалној заштити, а за њу су прописани и стандарди Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите.

8. Град пријатељ деце

Град пријатељ деце је заједница која тежи да постане место где деца:

- имају добар почетак у животу и одрастају здраво и заштићена су од експлоатације, насиља и злостављања
- одрастају здраво и имају приступ здравственој заштити на свим нивоима;
- уживају квалитетно, инклузивно и партиципативно образовање и развијају своје вештине;
- живе у безбедном и чистом окружењу са приступом зеленим површинама;
- изражавају своје мишљење и утичу на одлуке које их се тичу;
- учествују у породичном, културном и друштвеном животу;
- стичу пријатеље и имају простор за игру и разоноду;
- имају равноправне шансе у животу без обзира на етничко порекло, веру, социјално порекло, пол, способности или било која друга својства.

Иницијативу „Градови пријатељи деце“ (енгл. *Child Friendly Cities Initiative – CFCI*) покренули су 1996. године УНИЦЕФ и УН Хабитат с циљем деловања у складу резолуцијама донетим током Друге конференције УН о људским насељима, која је прогласила да је „благостање деце крајњи показатељ здравог становништва, демократског друштва и доброг управљања“.

Иницијатива представља одговор на изазове за остваривање права деце у све више урбанизованом и децентрализованом свету.

Стога УНИЦЕФ окупља локалне актере у заједничку мрежу како би заједно креирали сигурне, инклузивне и одговорне градове и заједнице за децу. Иако су националне владе примарни носиоци обавеза за остваривање права деце према међународном праву, последњих година је примећен тренд пораста броја јединица локалне самоуправе које подржавају и заступају унапређење положаја и социјалне инклузије деце и младих.

Иницијатива „Градови пријатељи деце“ делује у више од 3000 градова и заједница широм света и наставља да се шири сваке године. Растући тренд заинтересованости локалних заједница за покретање ове иницијативе повећао је број захтева за подршку у покретању, али и реализацији, размени добрих пракси и иновативнима приступима у обезбеђивању, остваривању и заштити права деце.

Значај иницијативе „Градови пријатељи деце“ лежи у чињеници да она на директан начин доприноси остваривању права дефинисаних Каталогом права детета из Конвенције о правима детета.

41

Најбољи закони за децу

Уколико су стандарди дечјих права важећих националних и међународних закона виши од оних које ова Конвенција предвиђа, примењиваће се виши стандарди.

42

Сви морају да знају права деце

Стране уговорнице имају обавезу да са правима садржаним у овој конвенцији упознају како одрасле тако и децу.

Како би одговорио на исказане потребе локалних заједница, УНИЦЕФ је 2017. године изradio **Приручник за спровођење иницијативе Градови пријатељи деце**¹⁰⁵, у ком је објединио многе добре праксе, али и изазове и научене лекције.

Постојећа искуства су омогућила да се Приручником дефинише водич „корак по корак” за покретање ове иницијативе, који оставља простор за даље прилагођавање према локалним приоритетима, потребама и ресурсима. Дефинисањем стандарда, створена је основа за доделу признања „Град пријатељ деце” од стране УНИЦЕФ-а.

Шта град чини пријатељем деце?

То је град у ком се планира, спроводи, прати и вреднује локална политика у области права детета на одржив начин, чиме се омогућава да услуге и мере које се спроводе излазе у сусрет потребама деце, али и потребама локалних актера у вези са унапређењем капацитета и компетенција. То је град у којем су гласови, потребе, приоритети и права деце саставни део јавних политика, програма и одлука.

Први корак за остваривање, али и континуирано унапређење права детета је усвојена локална политика у области права детета којом се планирају циљеви, мере и активности у свим областима у којима се права детета остварују – од права на образовање, здравствену и социјалну заштиту, културу, спорт, здраву животну средину, до права на учешће у одлукама које се тичу детета.

Обавеза, односно могућност усвајања локалних политика предвиђена је **Законом о планском систему**¹⁰⁶, којим је прописана како садржина, тако и методологија за њихову израду. Кровним развојним документом **Планом развоја**, као дугорочним документом развојног планирања који локална скупштина усваја за период од најмање 7 година, дефинишу се кључни правци развоја у свим областима у којима је предвиђена надлежност јединица локалне самоуправе. Требало би мере и активности за остваривање права детета предвидети у оквиру приоритетног правца „друштвени развој”, и то кроз мере које су углавном усмерене ка унапређењу образовања, здравствене, социјалне и дечје заштите, популационе политике, културе и спорта. Документ којим се конкретизују планиране мере, посебно оне које се односе на инвестициона улагања, јесте **Средњорочни план**, који локална скупштина доноси за период од 3 године и који представља основу за израду Програмског буџета.

Како мере и активности предвиђене Планом развоја на општи начин указују на правце даљег развоја локалне заједнице, Закон о планском систему је предвидео могућност израде **секторских докумената јавних политика** којима се на свеобухватан начин дефинишу мере и активности, и то **стратегије**, којом се на целовит начин утврђује стратешки правац

¹⁰⁵ <https://www.childfriendlycities.org/media/2251/file/CFCI%20Handbook%20-%20EN.pdf>.

¹⁰⁶ <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-planskom-sistemu-republike-srbije.html>.

деловања јавне политике у конкретној области за период од пет до седам година, и **програма**, којим се, по правилу, за период од 3 године разрађује посебан циљ стратегије или неког другог планског документа у складу са којим се доноси.

Од посебног значаја за остваривање права детета на партиципацију јесу одредбе Закона о планском систему којима се предвиђа **обавеза спровођења консултација у процесу припреме планских докумената**. Закон дефинише начин на који се спроводи процес консултација, али не поставља ограничења у погледу форме и садржине спровођења овог процеса.

То је град који у остваривању права детета приоритетно бира приступ заснован на правима детета, док се приступ заснован на хуманости и акцијама користи по потреби.

Приступ заснован на правима подразумева да је локална самоуправа усвојила локални правни оквир којим се обезбеђују услови за остваривање и заштиту права детета у различитим областима.

Конкретно, реч је о општим актима (одлуке, правилници, програми рада установа образовања, културе, спорта..) којима се обезбеђују права, предвиђа начин на који ће она бити остварена, као и начин њихове заштите. Како се права детета остварују у различитим областима, неопходно је да се остваривање права дефинише не само у области образовања (углавном предшколског) и социјалне заштите (право на мере материјалне подршке и услуге социјалне заштите), већ и у области културе, спорта, безбедности и сл.

То је град који има успостављене организационе капацитете и компетентне људске ресурсе – у оквиру јавног, цивилног и приватног сектора којима се на одговоран начин уз примену највиших стандарда одговара на потребе деце и њихових родитеља.

Организациони капацитети за остваривање права детета у оквиру локалне самоуправе успостављају се на нивоу локалне скупштине, извршне власти и саме локалне управе. Од значаја за остваривање права детета потребно је у оквиру локалне скупштине формирати **Локални савет родитеља**, који чине представници савета родитеља из свих установа са подручја ЈЛС, који се бирају сваке школске године (у складу са чланом 121. Закона о основама образовања и васпитања). За спровођење, праћење и вредновање ефеката локалне политике од посебног значаја је **на нивоу извршне власти** успоставити организационе капацитете које, поред градоначелника/председника општине, чине и њихови помоћници, као и чланови Градског/Општинског већа именовани за области којима се доприноси остваривању права детета.

Кључну улогу у спровођењу, односно координирању спровођења локалне политике у области права детета имају **запослени у организационим јединицама локалне самоуправе задужени за друштвене делатности**.

Стога Правилником о организацији и систематизацији радних места у јединици локалне самоуправе треба предвидети радна места чији описи послова предвиђају надлежности запослених за обављање послова којима се на директан начин доприноси остваривању права детета, и то не само оних послова који спадају у домен поверених послова (нпр. дечји додатак, родитељски додатак...) већ и оних који проистичу из широког спектра изворних надлежности јединица локалне самоуправе у овој области.

Осим запослених у организационим јединицама за друштвене делатности, значајним организационим капацитетима се могу сматрати и канцеларије за младе, координатори за ромска питања, Интерресорне комисије за процену потреба за пружањем додатне подршке детету, ученику и одраслом, заштитник права пацијента, служба правне помоћи, али и запослени у другим организационим јединицама локалне самоуправе који на индиректан начин доприносе, или могу допринети, остваривању права детета.

Општеприхваћено разумевање је да су **кључне установе које су надлежне за остваривање права детета – образовне установе на свим нивоима образовања, здравствене установе и установе социјалне заштите**. Међутим, на листу установа које на директан начин доприносе остваривању права детета требало би додати и **установе спорта и културе**.

Локална јавна предузећа, а посебно комунална предузећа, на индиректан начин доприносе остваривању права детета која припадају корпусу права на здраву животну средину и безбедност. Како би се ове установе и предузећа активније укључили у креирање и спровођење локалне политике у области права детета, уочава се потреба за изменама локалног нормативног оквира, којим би се предвиделе њихове надлежности у овој области.

Потребно је континуирано унапређивати компетенције запослених у свим наведеним установама и јавним предузећима како би разумели значај свог доприноса остваривању права предвиђених пре свега Конвенцијом о правима детета, али и секторским законима.

Локална удружења грађана, без обзира на то у којим областима делују (социјална инклузија, култура, спорт, екологија...), представљају значајан ресурс у заједници, који би требало подрже јединице локалне самоуправе. Могућност за подршку се може пронаћи у обавези јединица локалне самоуправе да путем јавног конкурса на годишњем нивоу подржавају програме и активности локалних удружења грађана. Ова обавеза је предвиђена Уредбом о средствима за подстицање програма или недостајући средстава за финансирање програма од јавног интереса које реализују удружења.¹⁰⁷

Локалне медије треба сматрати значајним партнером у промоцији, обезбеђивању, али и заштити права детета. Програми локалних медија који су усмерени не само ка сензибилизацији јавности за теме од значаја за остваривање права детета, већ и ка самој деци, а посебно њиховом учешћу у дефинисању и садржини програма, могу се подржавати средствима локалног буџета путем конкурса.

Сарадња са представницима локалне привреде ради успостављања концепта социјално одговорног предузетништва такође се може сматрати значајним локалним ресурсом. Кључни актери на националном нивоу који доприносе промоцији и успостављању социјално одговорног пословања су Министарство привреде, Привредна комора Србије, УН Глобални договор Србија, Центар за промоцију друштвено одговорног пословања. На локалном нивоу организациони капацитети за промоцију и успостављање праксе социјално одговорног пословања нису успостављени у значајној мери.

Закон о социјалном предузетништву, који је Република Србија усвојила 2022. године, даје могућност јединицама локалне самоуправе да успоставе организационе капацитете који би у великој мери допринели успостављању социјалне економије, чији је превасходни циљ остварење користи за ширу друштвену заједницу и друштвено осетљиве групе, а не стицање добити. Овим законом је предвиђено да су осим Републике Србије и АП, ЈЛС овлашћене да подржавају оснивање и пословање субјеката социјалног предузетништва, кроз спровођење различитих мера јавних политика дефинисаних локалним планским документом (члан 18).

¹⁰⁷ <https://www.paragraf.rs/propisi/uredba-sredstvima-podsticanje-programa-nedostajuceg-dela-sredstava-finansiranje.html>.

Осим тога, Законом је предвиђено да се средства за подстицање развоја социјалног предузетништва, осим других извора у складу са законом, обезбеђују и у буџету локалне самоуправе.

То је град који је средства за реализацију мера и активности предвиђених локалним планом и одлукама обезбедио из локалног буџета, али и из других извора, у складу са законом.

Закон о буџетском систему¹⁰⁸ увео је принцип програмског буџетирања, којим се ставља нагласак на утврђивање локалних приоритета и рационалну потрошњу јавних средстава са циљем остваривања ефикасности и квалитета услуга јавне управе, односно локалне самоуправе. Листом униформних програма и програмских активности, у складу са Упутством Министарства финансија за израду буџета локалне власти, створена је могућност да се обезбеде финансијска средства за финансирање права детета у различитим областима.

Права детета на образовање финансирају се у оквиру три програма: у оквиру **Програма 8** финансирају се активности и мере чија је сврха да омогуће обухват предшколске деце у вртићима; сврха **Програма 9** је да омогући доступност основног образовања свој деци са територије града/општине у складу са прописаним стандардима; **Програмом 10** опредељују се средства чија је сврха да обезбеде доступност средњег образовања у складу са прописаним стандардима, али и потребама за образовним профилима, који одговарају циљевима развоја града/општине и привреде, а програмске активности у оквиру овог програма односе се, осим реализације делатности средњег образовања, и на подршку раду Регионалног центра за таленте.

Сврха **Програма 11 – Социјална и дечија заштита** јесте да обезбеди свеобухватну социјалну заштиту и помоћ најугроженијем становништву. **Права детета на социјалну и дечју заштиту** финансирају се у оквиру **програма 11**, у оквиру ког се опредељују средства за потребе обезбеђивања права на мере материјалне подршке. **Програмске активности у оквиру овог Програма** обезбеђују остваривање права на мере материјалне помоћи и обезбеђивање услуга социјалне заштите.¹⁰⁹ **Програмска активност која доприноси остваривању права не дечију заштиту** је подршка деци и породици са децом, док **програмска активност подршке рађању и родитељству** доприноси остваривању популационе политике.

Из буџета локалне самоуправе у оквиру **Програма 12** финансирају се активности којима се обезбеђује реализација мера и активности од значаја за **примарну здравствену заштиту и друштвену бригу за јавно здравље**.

Сврха **Програма 13 – Развој културе и информисања** је да обезбеди и осигура очување, унапређење и представљање културно-историјског наслеђа, културне разноврсности, продукције и стваралаштва у локалној заједници, као и остваривање права грађана на информисање и унапређење јавног информисања.

Програмске активности којима се доприноси остваривању права грађана на културу и информисање предвиђене су у оквиру Програма 14. Овим програмом није предвиђена програмска активност којом се осигурава право детета на културу и информисање на директан начин, али се програми за децу и дечје стваралаштво свакако могу финансирати кроз програме установа културе. Значајно је напоменути да се програмским активностима предвиђају средства за унапређење јавног информисања на језицима националних мањина,

¹⁰⁸ https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_budzetskom_sistemu.html

¹⁰⁹ Једнократне новчане помоћи и друге облике помоћи; породични и домски смештај, прихватилишта и друге врсте смештаја; обављање делатности установа социјалне заштите; дневне услуге у заједници; саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге, подршку реализацији програма Црвеног крста, подршка особама са инвалидитетом.

као и јавног информисања особа са инвалидитетом. **Сврха Програма 14 – Развој спорта и омладине** је да обезбеди приступ спорту и подршку пројектима везаним за развој спорта, као и обезбеђење услова за развој и спровођење омладинске политике. **Програмске активности** којима се доприноси остваривању права детета у овој области, поред финансирања функционисања локалних спортских установа и спортских удружења и савеза, предвиђају **подршку предшколском и школском спорту**, као и **програмске активности којима се финансира спровођење омладинске политике**.

Од значаја остваривање права детета, а посебно девојчица, јесте процес постепеног увођења принципа родно одговорног буџетирања у буџетски процес, који је у току.

У Упутству Министарства финансија за увођење родно одговорног буџетирања¹¹⁰ препоручено је да се родна перспектива уводи прво тамо где је највећи допринос родној равноправности, на основу родне анализе односно доступних статистичких и аналитичких података, односно тамо где постоји најјачи ефекат за отклањање неравноправности и побољшање квалитета живота циљних група жена или мушкараца, девојчица или дечака, уклањање родно заснованих неравноправности и неједнаког приступа ресурсима, услугама и шансама. Јединице локалне самоуправе имају могућност да се одреде на који ће начин, од три могућа, увести родно одговорно буџетирање – уродњавањем или интеграцијом родне равноправности у буџетске програме, посебним мерама односно мерама афирмативне акције или у оквиру редовних програмских активности, при чему су показатељи доступни по полу.

И поред законске могућности да се средства за финансирање права детета, осим из јавних средстава (буџета РС, АП и ЈЛС) могу обезбедити из других извора предвиђених законом (средства међународне развојне помоћи, донације, поклони...), ова пракса није развијена у довољној мери.

Једна од могућности за прибављање средстава је групно финансирање (енгл. *Crowdfunding*), које омогућава да се пројектне иницијативе финансирају помоћу великог броја појединачних прилога мањег или већег износа датих преко интернет платформе. Овај концепт се ослања на бројност и снагу заједнице јер, уместо да се новац неопходан за реализацију идеје добије из једног извора, или од више великих донатора, он се прикупља од појединца, али и правних лица, који су спремни да подрже реализацију одређене идеје. У Србији је тренутно најактивнија платформа за групно финансирање локалних иницијатива којој се може приступити на следећем линку: www.donacije.rs.

То је град у коме су успостављени механизми за заштиту права детета, посебно права детета која су повређена локалним правним актима и поступцима надлежних органа.

Механизми за заштиту права детета на локалном нивоу предвиђени су **Законом о заштитнику грађана**¹¹¹, **Законом о локалној самоуправи** и **Законом о бесплатној правној помоћи**¹¹².

110 https://www.mfin.gov.rs/upload/media/mLpDnW_60169d3d69986.pdf.

111 *Zakon o Zaštinitniku građana (paragraf.rs)*.

112 <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-besplatnoj-pravnoj-pomoci.html>.

Република Србија је једна од ретких земаља у свету у којој је омогућено да се **институт омбудсмана оснива на сва три нивоа власти – државном, регионалном и локалном.**

Поред Заштитника грађана (и четири помоћника заштитника грађана) које је именovala Народна скупштина Републике Србије, Заштитника грађана АП Војводине, локални омбудсман је именован у 25 ЈЛС у складу са Законом о локалној самоуправи, којим је предвиђена могућност (али не и обавеза) да се у јединици локалне самоуправе именује локални омбудсман.

Локални омбудсман је овлашћен да независно и самостално контролише остваривање права грађана, утврђује повреде учињене актима, радњама или нечињњем органа управе и јавних служби, ако се ради о повреди локалних прописа и опшних аката.

Локалним одлукама о успостављању локалних омбудсмана предвиђен је низ надлежности које у значајној мери могу допринети не само заштити, већ и сензиблисању и подизању компетенција локалних актера у областима од значаја за остваривање права детета.

Између осталог, локални омбудсман је овлашћен да прима и испитује притужбе које се односе на повреду људских права од стране органа, односно служби и поступа по сопственој иницијативи у сваком случају где постоји сумња о постојању кршења људских права од стране органа и служби. Посебно су значајне надлежности у области информисања јавности о питањима значајним за остваривање и поштовање људских права и забрану дискриминације и подстицање образовања о људским правима у свим областима живота.

И поред релативно малог броја канцеларија локалних омбудсмана у односу на број ЈЛС, локални омбудсмани покривају више од једне трећине територије и више од половине становника у Републици Србији, али свакако треба предузимати активности на проширењу мреже локалних омбудсмана и тежити томе да у свакој јединици локалне самоуправе буде доступан овај вид заштите права грађана, било да их ЈЛС формирају самостално или заједнички за све или више ЈЛС.

Законом о бесплатној правној помоћи предвиђено је да се бесплатна правна помоћ пружа држављанину Републике Србије, лицу без држављанства, страном држављанину са сталним настањњем у Републици Србији и другом лицу које има право на бесплатну правну помоћ према другом закону или потврђеном међународном уговору ако испуњава услове да буде корисник права на новчану социјалну помоћ у складу са Законом о социјалној заштити или права на дечји додатак у складу са Законом о финансијској подршци породици, као и ако не испуњава претходно наведене услуге, али би због плаћања правне помоћи из сопствених прихода испунило услове да постане корисник права на новчану социјалну помоћ или дечији додатак.

Посебно, Закон предвиђа да се бесплатна правна помоћ пружа детету о чијем се праву, обавези или интересу заснованом на закону одлучује у поступку пред судом, другим државним органом односно органом јавне власти; лицу које остварује правну заштиту од насиља у породици; лицу које остварује правну заштиту од тортуре, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања и трговине људима, избеглици, лицу под супсидијарном заштитом или интерно расељеном лицу, особи са инвалидитетом, детету које је заштићено услугом смештаја у систему социјалне заштите, деци и младима којима је престала услуга смештаја до навршене 26 године живота.

Бесплатна правна помоћ састоји се од пружања правних савета, састављања поднесака, заступања и одбране (члан 6). Бесплатну правну помоћ пружају адвокатура и **службе правне помоћи у јединицама локалне самоуправе**, које могу организовати заједничку службу правне помоћи са другим пружаоцем (у оквиру овлашћења која су тим пружаоцима поверена законом), али не могу на њега пренети пружање правне помоћи у потпуности. **Удружења могу пружати бесплатну правну помоћ само на основу одредби закона које уређују право азила и забрану дискриминације.**

9. Упитник за самопроцену: Колико је Ваш град – град по мери детета?

- ▶ **Да ли План развоја Вашег града/општине садржи мере од значаја за унапређење права детета?**
 - Да. План развоја садржи мере од значаја за унапређење права детета у следећим областима: _____.
 - Израда лана развоја је у току и мере од значаја за унапређење права детета ће бити предвиђене у следећим областима: _____.
 - Не. План развоја не садржи мере од значаја за унапређење права детета.

- ▶ **Да ли је Ваша локална самоуправа усвојила документ јавне политике у области права детета?**
 - Да, за период до _____. године.
 - Израда документа јавне политике у области права детета је у току.
 - Не, али планира да приступи изради документа јавне политике у области права детета
 - уз екстерну експертску подршку.
 - Не, и не планира израду документа јавне политике у области права детета, с обзиром на то да су мере, циљеви и активности од значаја за остваривање права детета предвиђене другим документима јавних политика, и то: _____.

- ▶ **Да ли се током израде планских докумената спроводи консултативни процес са свим заинтересованим странама, укључујући и децу?**
 - Да. Наведите са којим заинтересованим странама је спроведен консултативни процес, и нарочито на који начин су деца консултована током израде документа јавне политике у области права детета: _____.
 - Делимично, али се препознаје потреба за додатним унапређењем.
 - Не. Деца нису консултована током израде документа јавне политике у области права детета.

- ▶ **Да ли је Ваша локална самоуправа усвојила нормативни оквир којим се дефинишу права детета и њихова заштита и којим се доприноси остваривању права детета?**
- Да, нормативни оквир је дефинисан у свим областима од значаја за остваривање права детета.
 - Делимично – нормативни оквир је дефинисан у областима _____ (наведите), док се у областима _____ уочава потреба за значајнијим унапређењима.
 - Локални нормативни оквир није дефинисан на начин којим се обезбеђује остваривање права детета и њихова заштита.
- ▶ **Да ли је Ваша локална самоуправа обезбедила средства локалног буџета намењена остваривању права детета у свим областима у којима је предвиђена надлежност локалне самоуправе?**
- Да, средства локалног буџета су обезбеђена у оквиру програма и програмских активности којима се доприноси остваривању права детета, и опредељена су у износу којим за излази у сусрет приоритетним потребама деце и њихових породица.
 - Делимично – средства локалног буџета су опредељена за реализацију програма, програмских активности и пројеката од значаја за остваривање права детета, али нису довољна да обезбеде мере, програме и услуге којима се излази у сусрет препознатим потребама деце и њихових породица.
 - Средства локалног буџета нису опредељена за реализацију програма и програмских активности од значаја за остваривање права детета.
- ▶ **Да ли је Ваша локална самоуправа успоставила организационе капацитете у оквиру управе од значаја за остваривање поверених и изворних надлежности предвиђених релевантним законима.**
- Да, организациони капацитети су успостављени на нивоу локалне скупштине, извршне власти и ресорних организационих јединица локалне управе, и то: _____.
 - Организациони капацитети су успостављени само делимично и препознаје се потреба за успостављањем следећих организационих капацитета у оквиру локалне скупштине ____; на нивоу извршне власти _____ и локалне управе: _____.
 - Организациони капацитети нису успостављени на начин и у мери којом се излази у сусрет обавезама локалне самоуправе у области обезбеђивања, остваривања и заштите права детета.
- ▶ **Да ли је Ваша локална самоуправа успоставила одржива и ефикасна партнерства за ресорним локалним установама и јавним предузећима којима се доприноси остваривању права детета?**
- Да, одржива и ефикасна партнерства су успостављена са: _____.
 - Делимично, али се уочава потреба за унапређењем, нарочито са: _____.
 - Не, партнерства нису успостављена на одржив и ефикасан начин јер се заснивају на персоналним односима и личном ентузијазму и одговорности овлашћених представника локалне самоуправе и ресорних институција или су успостављена само на формалан начин.

- ▶ **Да ли је Ваша локална самоуправа успоставила одржива и ефикасна партнерства за удружењима грађана која делују на пољу обезбеђивања, остваривања и заштите права детета?**
- Да, локална самоуправа средствима локалног буџета и другим мерама подржава програме и пројекте локалних удружења која делују на пољу обезбеђивања, остваривања и заштите права детета.
- Делимично, уочава се потреба за унапређењем сарадње.
- Сарадња није успостављена на одржив и ефикасан начин и уочава се потреба за значајним унапређењима.
- ▶ **Да ли је Ваша локална самоуправа успоставила сарадњу са представницима приватног сектора од значаја за остваривање права детета?**
- Да.
- Делимично.
- Уочава се потреба за значајним унапређењима.
- ▶ **У којој мери је Ваша локална самоуправа успоставила одрживе и ефикасне мере и програме од значаја за остваривању права детета на образовање, слободно време и рекреацију и културне активности?**
- У потпуности.
- Делимично, само у области _____.
- Уочава се потреба за значајним унапређењима, посебно у следећим областима: _____
- ▶ **У којој мери је Ваша локална самоуправа успоставила одрживе и ефикасне мере и програме од значаја за остваривање права детета на основну здравствену и социјалну заштиту?**
- У потпуности.
- Делимично, само у области: _____.
- Уочава се потреба за значајним унапређењима, посебно у следећим областима: _____
- ▶ **У којој мери је Ваша локална самоуправа успоставила одрживе и ефикасне мере и програме од значаја за остваривање права детета на породичну средину и алтернативну бригу о детету?**
- У потпуности.
- Делимично, само у области: _____.
- Уочава се потреба за значајним унапређењима, посебно у следећим областима: _____

- У којој мери је Ваша локална самоуправа успоставила одрживе и ефикасне мере и програме од значаја за остваривање права деце у посебним ситуацијама?
- У потпуности.
 - Делимично, само у области: _____.
 - Уочава се потреба за значајним унапређењима, посебно у следећим областима:
_____.
- Да ли су у вашој локалној самоуправи успостављени локални институти за заштиту права детета (нпр. локални омбудсман служба бесплатне правне помоћи или неки други модел правне помоћи и подршке предвиђен Законом о бесплатној правној помоћи)?
- Да, _____ (наведите који).
 - Делимично – успостављен је _____ (наведите).
 - Механизми за заштиту права детета нису успостављени.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.726-053.2(497.11)(035)

ЈЕРЕМИЋ, Бранкица, 1966-

Водич кроз нормативни оквир за остваривање права детета
/ Бранкица Јеремић, Славица Милојевић. - Београд : Стална
конференција градова и општина - Савез градова и општина
Србије, 2024 (Београд : Досије студио). - 62 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 300. - Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-80480-81-7

1. Милојевић, Славица, 1965- [аутор]

а) Деца -- Правна заштита -- Србија -- Приручници

COBISS.SR-ID 147382025

СТАЛНА
КОНФЕРЕНЦИЈА
ГРАДОВА И
ОПШТИНА

САВЕЗ ГРАДОВА И ОПШТИНА СРБИЈЕ

ISBN 978-86-80480-81-7

9 788680 480817 >

Македонска 22/VIII
11000 Београд, Србија

T: 011 3223 446
E: secretariat@skgo.org

www.skgo.org

